Эхэ һайхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-һээ гарана

Бүгэдэ арадай газетэ

1993 ЯНВАРЬ 29
Үбэлэй адаг һарын 6
ПЯТНИЦА
Гарагай 6
№ 18 (18632)
газетын сэн: захилай — 50 мүн., Хэлсээтэ сэн

Малай үбэлжэлгэ — шанга шалгалта

АЛБАЙНХИДАЙ БАЙДАЛЫНЬ ГАЙТАЙХАН

...на малһаа абтаһан нууд үеын үе сагта ой эдеэ хоолой тон зуйлынь болодог гэшэ аҮ даа. Ушар урданһаа хойшо ноон сагаан эдеэтэй, ohоор элбэг байхын оohэдтоо мал барин...нээ ашаг үрэтэй...арууһалдаг байгаа ...ал ажалай продук...г дэлбэгээр үйлэдбэ...абахын тула үхэр ...ни хурьгадые, гахай ...удые, шубуу шонхо...сашье үмсэдоо бэшэ, ...тын ажахынуудта ...барихые оролдодог ...бүри һаяхан бола...һан гэншэ. Мүнөө...lhaap.

...түрүүн таряашадай ...удай «Мир» эблэлэй ...ийн турбан фермэ...нэгэнишь болохо ...МТФ-гэй өрхилжэ ...ануоодэрэй ажал хэ...й хөөрэжэ үгэхэ ху...Энэ фермын ...ь үбэлэй янгинама...дэ удэрнүүдтэ сүүд...ийнэ дунда зэргээр ...90 килограмм һу...бадаг байна. Эндэ ...шалтагаанууд үе...ааг бүтээхэ ...байгаа. Топ нимгэхэ...зуруудуудаан гоёл...хушадаг һ... Нияз...хальһанай зузаанин...hаа 0.01 миллимет...тэр юм.

Тэрэ сагһаа хэй...нологинь хубилаагүй...үлөө. Харин шанар...шэлэлэл ааб даа. Жэ...Дрезден хотын ура...100х100 миллиметр...тай алтан хальһые...миллиметр нимгэн...шадабаритай юм. ...тан хальһан Дрезде...дэ 1830 оноо хэ...дэдэг болоһон түүх...

Урданайхидал. ...дэ алтан хальһан ...һүмэнүүдэй ороо...да, скульптурануу...жусствын бүтээлнүү...лирнэ зуйлнүүдые ...хушахада хэрэглэдэг...Һүүлэй үедэ нимэ...тэгшын алтан хальһ...тронно техникэдэ ...дэдэг болонхой.

ЭРТЫН ХУРЬГАД «АДХАРНА»

Плангаяа һүүдэй хэдэн жилдэ Хэ...энгын созхозэй эхэ хонидые харууһалдаг бригаданууд хурьгадаа гол түлөө, январь, февральда абадаг болонхой. Жэшээнь, мүнөө эндэ хонидынь - түлөө - хурьгалжа, шэнэ түл одоол «адхаржа» захалаа.

Үбэлэй эгээл янгинама хүйтэн соогуур хурьга абаха гэншэ гайтайхан, үбһэ тэжээл ехэ...гартаалагдадаг ааб даа. Гэбэшье эндэхи үшнэй хонишодтой хөөрэлдэхэдэ, эхэ хонидые үбэл эртэ түрүүлхэдэ, һайн талань баһал олон гэжэ тэмдэглэнэ. Нэгэдэхеэр, январь, февральда хонид хүсэ шадалаа үшөө алдаагүй, тобир тартан зандаа байдаг. Хоёрдохёор, энэ үедэ ажахыда үбһэ тэжээл үшөө бараг элбэг байна ха юм. Гурбадахяар, эртын хурьгад хабар томохон болоһон, эхэнүүдтээ бэлшээридэ ядамаргүй ябахаар болоһон байха...эргэтэй.

Ингэжэ хонидоо үбэл эртэ түрүүлдэг болоһоор, жэшээнь, нёдондо эндэхид ажахыгаараа зуун эхэ хонин бүриһөө 100 хурьга түлжүүлээ юм. Созхозой түрүү хонишон Б. П. Хажеевэй бригада зуун эхэ хонин бүриһөө 156 хурьга түлжүүлжэ, республика соогоо эрхимлээ ааб даа.

Энэ жилдэшье ажахыда хонидой түл ялала эмхитэй һаймаар абтажа байна. Һүүлэй мэдээгээр эндэ 2000 шахуу хурьгад абтаад, гарза хоролтогүйгөөр түлжүүлэгдэнэ. Даб дээрэ ахалагша хонишон Батор Хажеевэй бригадада эгээл олон хурьган абтаа тохэ гү, али эхэ хонидой хахадынь шахуу түрөөд, 380 гаран хурьгад томо болтогдожо байнхай.

Тэрэшэлэн ахалагша хонишод Валерий Бадмажапов, Владимир Жигмытов тэгшэдэй отаранууда тус бүридэнь 200 гаран хурьгад бин болонхой, тобир һайн түлжүүлэгдэнэ. Энэ жилдэ түрүүшынхээ түл абажа байһан залуу хонишон Мунхэ Галановай гэр бүлэ баһал дүршэлтэй хонишодһоо дутуугүй олон хурьгадые абаад, гарза хоролтогүй харууһална. Даажа абаһан отарынь хонидой хашаа, хорёогой муушаг байгаашье һаа, тэрэнээ намарһаа хойшо һайнаар заһабарилжа, түл абалгада оролдосотойгоор бөлдээ юм.

Бүхыдөо үбһэ тэжээлэй дутамаг, саһа ехэтэй, хүйтэн үбэл боложо байгаашье һаань, энэ ажахын хонишод хамаг хүсэл оролдолго, мэргэжэл шадабаряа гаргажа, түл түрэсээ һайнаар абаха, түлжүүлхэ зорилготой хүдэлнэд.

Ш. ГОМБОЕВ,
«Долина Кижинги» газетын хүдэлмэрилэгшэ.

АТТЕСТАЦИ ҮНГЭРГЭГДӨӨ

Манай ажабайдал ехэл түргэнөөр үнгэрдэг юм гү, жэлэй турша соо гүрэнэй хуулинууд абтаһан аад, уданшьегүй хүсэнһөө болюлагдадаг байна бшуу. Хэрбээ урдань өөнэд өөнэдынгөө таһагуудай, албануудай саашадаа ажамидарка, мүнгэ зөөри олохын тула коммерческэ болон үйлэдбэрийн ажал ябуулгые эрхилхэ ёһотой һаа, мүнөө гүрэнэй алба хаагшад хуулинин ёһоор энэ хэрэгые эрхилхэ эрхэгүй болонхой.

Энэ талаар 1992 оной апрелиин 4-дэ «Гүрэнэй албанай зургааануудта эдилгэ абаха ябадалтай тэмсэхэ тухай» Хуули баталагдан абтаа һэн. Засагай зургааануудта эдилгэ абаха ябадал хадаа иэн түрүүн арад зоной хамгаалалтые, конституционно эрхые хаһана, демократическа тулгыень, гуримыень һалгаажа хаяна, гүрэнэй аппарадуудай ажал ябуулгые хүндэгүй болгоно, хуулиин энэ үндэһые хаалгайруулжа бууруу һүргэнэ, экономическа реформо бэлүүлхэ хэрэгтэ һаад ушаруулна. Энэ аюултай хөрөтэ ябадалтай тэмсэлые саашадань шангадхаха талаар тус хуули абтажа, тэрэнэй ёһоор гүрэнэй аппарадуудые бэхижүүлхэ, эдилгэ абахы ябадалые болюулха талаар кадрнуудые шэлэн олохын, тэдэнине бэлдэхын, зүбөөр хубаарилан табихын тула 1992 ондо гүрэнэй бүхы алба хаагшад аттестаци гараха ёһотой байгаа.

Энэ хуулие бэелүүлхэ талаар Прибайкалиин райондо нёдондо жэлдэ ехэ хүдэлмэрэй ябуулгдаа гэжэ мэдэрхэ шухала. Үнгэрһэн жэлэй август һарада арадай депутадуудай районно Советдэй бага Совет дээрэ «Районой засаг захиргаанай болон хүтэлбэрилхы зургааануудта хүдэлдэг тушаалтадай аттестаци гараха тухай» шийдхэбэри абтаһан юм. Аттестаци үнгэргэхэ юһэн хүнһөо бүридэнэн тусхай комисси байгуулагдаад, ажалаа ябуулжа эхилээ һэн. Тэрэнэй түрүүлэгшээр районно Советдэй түрүүлэгшэ В. Ф. Гаськов һунгагдаа бэлэй. Комиссиин бүридэлдэ районой арадай депутадууд оролсоhон байна.

Нёдондо жэлдэ бүхыдөо 29 хүн, тэрэ тоодо гол түлөб районно Советдэй болон районой захиргаанай аппарадуудай хүдэлмэрилэгшэд аттестаци гараба. Туркагай, Ильинскын поселково Советдүүдэй, Гремячинскын, Нестеровскын, Зырян с к ы н, Итанцын, Юговскын, Татауровскын сельскэ Советүүдэй тушаалта нюурнууд мүн лэ аттестаци гараһан байха юм.

Манай корр.

Буряад Республикын прокуратурада

ЗҮБЛӨӨН-СЕМИНАР БОЛОБО

Район бүхэнэй прокурорнуудай ба тэдэнэй орлогшоһорой хабаадалгатай зүблөөн-семинар январиин 26-да республикын прокуратурын конференц-зал соо болобо.

Буряад Республикын прокурор **А. Ф. Покацкий** республикын прокуратурын үнгэрһэн жэлэй хүдэлмэриин дүнгүүд дээрэ нилээд дэлгэрэнгыгээр тогтожо, саашанхи ажалайнгаа гол шэглэлнүүд тухай элидхэбэ.

Районуудай прокурорнууд А. Н. Муравьев (Железнодорожно), Т. Ф. Магомедов (Кабанскын), Г. Л. Аюшиев (Хяагтын), В. Н. Марков (Октябрьска), А. В. Киселев (Прибайкалиин), В. А. Фалилеев (Мухар-Шэбэрэй) гэгшэд элидхэл зүбшэн хэлсэлгэдэ эдэбхитэйгээр хабаадажа, ябуулжа байһан ажал хэрэгүүдэйнгээ дутуу дунданууд, шиидхэгдээгүй асуудалнууд дээрэ тогтохо зуураа, зариманиинь республикынгаа прокурор тушаа шүүмжэлхы үгэнүүдыешье хэлээ.

Элидхэл зүбшэн хэлсэлгын һүүлээр семинарнууд эхилээ. Тэндэ республикын прокуророй нэгдэхи орлогшо **М. М. Гершевич** «Хуулинууд ба хуули ёһын актнуудай дүүргэлтые хинаха хэмжээнүүдые эдэбхижүүлхэ тухай», прокуророй ахалагша туһалагша **В. Ц. Цыденжапов** «Россин Федерациин прокуратурын зургааануудта эрхэтэдые хүлеэн абаха, тэдэнэй бэшэгүүд, гомдолнууд ба мэдүүлгэнүүдые хараха гурим тухай», граждан болон арбитражна хэрэгүүдээр абтаһан тогтоолнуудые хинаха талаар таһагай начальник **Л. И. Дрончева** «Граждан болон арбитражна сүүд эрхилэн ябуулгада прокуророй хабаадалга тухай», прокуророй ахалагша туһалагша **В. В. Кукшинова** «1992 оной статистическэ тоосоонуудай шэнжэлэл ба тэрээн соохи алдуунууд тухай», прокуророй орлогшо, мүрдэлгын управленниин начальник **П. В. Макеевский** «МВД-гэй органуудай хэдэг мүрдэлгэ бэелүүлгэдэ үзэгдэдэг дутуу дунданууд тухай», прокуророй ахалагша туһалагша **А. С. Шаракшанэ** «Россин Федерациин прокуратурын зургааануудта хинаалта эмхидхэхэ тухай» Генеральна Прокуророй 1992 оной майн 28-да абаһан 20-дохи захиралтын эрилтэнүүдтэй зохилдуулан, райпрокуратууануудай хүдэлмэрине эмхидхэхэ тухай» элидхэлнүүдые семинарай үедэ хэбэ.

Россин Федерациин Генеральна Прокуророй нэгдэхи орлогшо **И. С. Землянушлин** энэ зүблөөндэ хабаадажа, үгэ хэлэһэн байна.

В. ТОКТОХОЕВА,

ХУУЛИ ХҮСЭНДӨӨ ОРОБО

Хүбшэ тайга, уһа голоор элбэг Буряад ороноймнай нютагуудта элдэб түрэлэй ан амитад олон гэшэ. Тиин энэ баялигаа саашадаа улам олошоруулжа, ашагтайгаар хэрэглэхын тула Буряад Республикын Верховно Соведэй абаһан тусхай тогтоолоор «Ан амитадые хамгаалха, мүн нөөсөнүүдыень ашагтайгаар хэрэглэхэ тухай» Хуули хүсэндөө оруулагдаба.

Энэ хуули ехэ удха шанартай, саг соогоо абтаһан документ гэжэ мэдэрхээр байна. Жэшээлбэл, нэгэдэхи хубиин юрэнхы дүрим соохи гурбадахи статья онсо һонирхолтой. Тиихэдэ 56-дахи статьл соо энэ хуулие хазагайруулагшад захиргаанай болон уголовно харюусалгада хабаадуулагдаха гэжэ хэлэгдэнэ. Тодорхойлбол, хулгайн агнуури хэнэн, ан амитадай, шубуу шонхорой ажамидардаг газарнуудые бузарлаһан, өөрынгөө дураар ан араатадые нүүлгэжэ олошоруулһан, элдэб хорото зүйлнүүдые үргэнөөр хэрэглэһэн, мүн заповедниүүдтэ, заказнигуудта, национальна паркнуудта ан араатадые аршалан хамгаалха дүрим эбдэһэн хүнүүд Россин Федерациин болон Буряад Республикын Хуулинуудай ёһоор захиргаанай, мүн уголовно харюусалгада хабаадуулагдаха гэжэ энэ хуули соо бэшэгдэнхэй.

Л. ЦЫРЕНОВА.

СЭРЭГШЭДЭЙ ХУБИТА

Забайкалиин сэрэгэй округой барилгашад-сэрэгшэд 1991 ондо хамта дээрээ байрын 13 гэр бариһан юм. Харин 1992 ондо округой барилгашад-сэрэгшэд 400 гаран байратай гэр барижа, ашаглалгада тушааһан байна.

Һүүлэй хоёр жилэй туршада сэрэгэй округой барилгашад долоон казарма, гурбан клуб, табан магазин, хоёр һургуули, хамтын хоёр байра, нэгэ госпиталь баряа.

Эдэ барилгашадай бариһан гэрнүүдтэ ганса сэрэгэйхид байдаг бэшэ, мүн юрыншье зон олоор байдаг гээшэ. Тиимэнээ Забайкалиин сэрэгэй округой барилгашад Шэтын, Эрхүүгэй областьнуудай, Саха болон Буряад Республикануудай гэр байра бариха хэрэгтэнь горитой хубитаяа оруулна гэжэ тус округой хэблэлэй түб мэдүүлнэ.

М. САНГАЕВ.

ҮМСЭЛХЭ БОЛОҺОНДОО БАЯРТАЙБДИ

...дын ашаанай предприятиин ...ай гүйлгэлд э ж э ...еспубликымнай али...ндо харахат. Тэ...сна, холын нюта...Хитад, Монгол бо...гэй гүрэнүүдтэ шу...эгтэй ашаа абаа...ардаг байха юм.

...а зам гаталха гэ...н хорэг бэшэ. Эн...ябаһан нүхэрһоо ...машинадаал най...ртай бологдодог ...гүрэнэй һан...шалта холбоо ба...йнгаа таһарһан...жалан, резинэ са...нас частьнуудаар ...удаа хангалга ни...дэ болоо. Дэлгүү...омцкын хүсэндоо ...ийн мүнөө сагта...ри гүрэнһөо (хуу...Р) байха зэргэлээ...приятиһаа уридша...ресэ тулэнгүй, хэл...умэ абалсажа ша...олинхой, — гэжэ ...ный начальник к ...ай хөөрэлэ.—Ушар ...мүнгэн һангай та...м тэды бэрхэшээл...мнай гайхалгуй.

...ямар нэгэн ...нсата худалдажа ...агуйдэнэбди. Ма...ймнай 80-яад про...алгэхэ хэмжээнһээ ...н, элэнэн сахарн...гэнэ. Эндэ жолоо...ай дүршэл, шада...барн, машинадаа гамтайгаа хандасань аргагүй ехэ удхатай, ашаггай байдаг,— гэжэ Владимир Васильевич жолоошодоороо омогорхоно.

Ашаа шэрэдэг 1-дэхи автопредприятиин коллективые урданһаа гурим журам һайн сахиха һуранхай, эб өөрэрээ нилээд нягтарданхай гэжэ абаһаар мэдэхээр юм. Теэдишье хүнгэн шэнгэн зантай хүн эндэ тогтодогүй.

Тиимэ хадаа шэнэдхэн хубилгалгын болоһон сагһаа хэдышье бэрхэшээлэй тохёолдоо һаа, энэ коллектив ашаа зөөхэ түсөөтэ даабарияа һара бүхэндэ нэгэл жэдээр дүүргэд лэ байдаг.

Тус коллективэй дунда предприятияа үмсэлжэ, гүрэнэй бэшэ, өөнэдын болгохо хүдэлмэри ябуулагдана.

— Коллективэй гэшүүн бүхэн предприятияа худалдажа абаха хэрэгтэ ваучернуудаа зорюулха ёһотой гэжэ хамтынгаа сутлаан дээрэ шийдхэбэри абаабди. Тиимэнээ саашадаа өөрынь мэдэхэ хубитатай, бата ажалтай ёһотойл эзэн шэнгээр хүдэлхэ болохо байһандаа жолоошон бүхэн баяртай,— гэжэ эгээл наһатай жолоошон И. А. Слугинов хөөрөө һэн.

Т. НИМБУЕВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: автоколоннын начальник В. В. Есин.

Авторай фото.

ИТАР-ТАСС ҺҮҮЛЭЙ МЭДЭЭСЭЛ

МОСКВА.

Россин экономикые һэрэгээхын тулада бүхы арга боломжонууд: байгаалиин баялигууд, дүршэл сохэтэй кадрнууд, промышленнэ предприятинууд бии. «Труд» газетэдэ интервью үгэхэдөө, Россин промышленна политикын талаар гүрэнэй комитедэй түрүүлэгшэ Игорь Шурчков нигэжэ мэдүүлээ бэлэй. Промышленностиин сэрэгэй сектор ба түүхэй эд буйлуулха сектор һайн ерэдуйтэй гэжэ тэрэ тоолоно. Зөөрие үмсэлнэбди гэһэн шалтаг баряад, үнэтэй сэнтэй юумэн худалдагдана.

* * *

Апрелиин 14-дэ Онсо байдалай талаар гүрэнэй комитедэй хэрэгээр болохо сүүдтэ Россин Президент Борис Ельцин гэршэ болон уригдахагүй юм гэжэ һая үнгэргэгдэһэн пресс-конференциин дээрэ Россин Верховно сүүдэй түрүүлэгшын орлогшо Анатолий Уколов мэдээсээ бэлэй.

Нэгэ байгууламжаһаа ондоо байгууламжада шэлжэн орохо зорилгые ябуулжа хэжэрхихэ гэжэ Россин политигуудай һанаһаниинь буруу һүрэһэн байгаа. «Аграрна реформын хүгжэлтын хараа замууд: шэлжэн оролтын үеын хараа шугам» гэһэн улаахоорондын конференциин иээлтэ дээрэ үгэ хэлэхэдээ, СССР-эй Президент байһан Михаил Горбачев нигэжэ мэдүүлээ: «Хүдөо нютагуудһаа захалжа, реформые эхилээгүй байнамнай, хубилган шэнэдхэлгын эгээн ехэ алдуу болоо юм»

* * *

Европодохи Нэгэдэмэл Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй Верховно главна командалагша генерал Джон Шаликашвили булэг генералнууд болон офицернүүдтэй хамта Россин обороныи министр армиин генерал Павел Грачевой урилгаар Москва ерэбэ гээд Россин Обороныи министерствэһээ мэдээсэнэ.

Январиин 30 болотор манай [illegible] байхадаа, тэрэ Россин ба СНГ-гэй политическэ, сэрэгэй хүтэлбэрилэгшэдтэй уулзаха. Москвада Михаил Фрунзиин нэрэмжэтэ сэрэгэй академидэ ороохо юм. СНГ-гэй Нэгэдэмэл Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй главна командалагша авиациин маршал Евгений Шапошников генерал Шаликашвилие угтаһан байна.

* * *

Мүнгэнэй нинтэ нэгэн гурим, мүнгэ урьһалалгын ба валютын политика тухай Грузитай баталгадаха хэлсэнэй проектые Россин правительство һайшаагаа һэн.

Хэлсээнэй проектын ёһоор, хоёр гүрэнэй газар дайда дээрэ түхэриг түлбэриин нинтэ нэгэн хуулита зүйл байнаараа үлэхэ. Түхэригэй үнэ сэнгэй тогтууритай байлгые дэмжэхэ талаар Россин ба Грузиин гүрэнүүд харюусалга даажа абаха, энээнһээ үндэһэлэн, өөрынгөө бюджедэй, налогой, мүн урьһалалтын ба валютын политика ябуулха болоно.

Грузиин правительственна делегациин мэнэ һанаар Москвада ерэхэ үедэ энэ хэлсээндэ гар табигдахаар хараалагдана.

САНКТ-ПЕТЕРБУРГ.

«Финансова политикын һуладаһан, сэнгүудые һула табиха хараа шугамһаа арсаһан дээрэһээ мүнөө жилэй январьда юумэнэй сэнгүүдэй эрид дээшэлһэн ябадал һанаа зобооно» гэзд Россин премьер-министрэй уялгануудые дүүргэдэг байһан Егор Гайдар ИТАР—ТАСС-ай корреспонденттэй хоорэлдэхэдөө мэдүүлээ һэн. Росси гадаадын оронуудһаа урьһаламжа абажа байха болоно. Национальна мүнгэн зөөриин дуталдаха асуудал ороной урда үшөөл олон жилнүүдтэ табигдажа байха гэжэ тэрэ хэлээ.

МИНСК.

«Беларусь Республикын газай дээрэ байлгагдагаг стратегическэ ядерна ракетэнүүд Россин мэдэлдэ юм. Тиин ядерна буу зэбсэггүй нейтральна гүрэнэй статустай болохын тулада республикын газар дайда дээрэһээ тэдэнине түргөөр гаргуулхые оролдонобди». Зүүн-Европын оронуудай ба урданай СССР-эй республикануудай талаар Хойто-Атлантическа ассамблейн комитедэй делегацитай болоһон уулзалга дээрэ Беларусиин Верховно Советдэй Түрүүлэгшэ Станислав Шушкевич нигэжэ мэдүүлээ һэн. Беларусиин бүрин эрхэтэ байлгые лаб сахиха арга шадалтай 70—75 мянган хүнһөо бүридэнэн армии республикада хэрэгтэй гэжэ тэрэ хэлээ һэн.

СЕВАСТОПОЛЬ.

Хара далайн флодой командовани Украиныи обороныи министр генерал-полковник Константин Морозовһоо телеграмма абаа һэн. Офицернүүдэй делегадуудай суулаанай гэшүүдэй табиһан асуудалнуудые зүблөөн хэлсэхээр бэлэн байһанаа тэрэ мэдүүлээ.

Хара далайн нэгэдэмэл флодые байһан зандань үлөөхэ, Севастопольдо нэгэдэмэл флодой гол баазын статус олгохо гэзд Хара далайн флодой офицернүүд эрилтэ табиһан гээшэ ааб даа.

СУЗДАЛЬ. (Владимирска область).

Эртэ урдын музей-хотодо газарай кадастрай талаар бүхэроссин зүблөөн үнгэргэгдэнэ. Газарай реформын талаар областной комитедүүдэй түрүүлэгшэнэр, мүн тэрэшэлэн «Гипрозем» институдай мэргэжэлтэд тэрээндэ хабаадана. Газарай реформын үнгэргэгдхэеэ байһантай дашарамдуулан, газарые тоо бүридхэлдэ абаха ба сэгнэхэ асуудалнуудта тэрэ зорюулагданхай.

Газарай тоо бүридхэхэ асуудалнуудаар Шэецинин мэргэжэлтэд зүблөөндэ хабаадагшадта дүй дүршэл тухайгаа хөөрэжэ үгэхэ юм. Манай кадастр Швецинхиһээ муу бэшэ гэжэ мэргэжэлтэд тоолодог юм.

УНШАГТЫ ТАНИЛСАГТЫ:

2-дохи нюурта. Дэлгүүрэй оршондо түрэһэн бодолнууд. В. Раданов: «Үйлэдээритэй болохо хүсэлтэйбди». Түрэл нютаггаа түрүү эргэтэй. З. Бадмаев: «Дүй дүршэлтэй тээрмэшэн». Хүн ба байгаали. Ц. Шагдарон: «Нютагайнгаа баялигые мэдэхэ, зүбөөр хэрэглэхэ — түгэсхэл. Т. Норосва: «Гуримшуулхаар болоҺоо». СНГ: тобшо һонин.

3-дахи нюурта. Һарадаа нэгэ удаа гаргажа байдаг зантшалта «Буян».

М-Ж. Очиров: «Бурхандa зaaтагүй шүтэгты гэнэгүйб». Ц. Номтоев: «Арюун сэдьхэлтэйгээр». Б. Цыбиков: «Мэргэн оюун соёрхо». Н. Бадмаринчинов: «Бууралнуудһаа һургаал абая». Дансаран Доржигутабай: «Шүлэг».

4-дохи нюурта. Буряад Республикын солото хүнүүд. Т. Ламбаев: «Хүлһэншын хүби заяан». «Агын һонин»— тобшо мэдээсэлнүүдэй суглуулбари. В. Фомин: «Виктор Бадмаевай шэн». Б-М. Жигжитов: «Тобшохоноор...». «Дэлхэйн һониной дэжэһээ» — элдэб мэдээсэлнүүдэй суглуулбари.

Дэлгүүрэй оршондо түрэһэн бодолнууд

ҮЙЛЭДБЭРИТЭЙ БОЛОХО ХҮСЭЛЭНТЭЙБДИ

Дэлгүүрэй харилсаануудта шэлжэн орожо эхилхэдээ, хүнүүдтэ олзын хэрэг эрхилхэ арга олгоһониинь һайшаалтай байна. Мүнөө үедэ хүнүүд энэ талаар элдэб кооператив, бага предприяти байгуулаад, урдаа табиһан зорилгоёо дүүргэнэ. Тэдэнэр дэлгүүрые эд бараагаар, эдеэ хоолой зүйлнүүдээр яһала хангажа эхилээ гээд, элдэб магазинуудаар ябажа харахада, эли болоно. Эдэ бүгэдые олохын тула ороной олон нютагуудай предприяти, фирмэнүүдэй, харинн гүрэнүүдэй компаниинуудтай харилсаа холбоо тогтоожо, хэлсээ батална.

Олзын хэрэг эрхилэгшэдэй олонхинь ямар нэгэн үйлэдбэри байгуулха түсэбтэй. Нимэ үйлэдбэри байгуулхада хэрэгтэй элдэб станок, түхеэрэлгэ, байшан гэхэ мэтые абахын, барихын тула олон миллион түхэриг хэрэгтэй болохо байна. Ехэ мүнгэ зөөритэй болохын тула худалдаа наймаа гүйсэтэйгээр ябуулхые оролдоно. Энэ хэрэг эрхилхэ гэбэл, мүнгэ зөөритэй байха ёһотой гээшэ. Зарим хүнүүд гүрэнэй предприяти, эмхи зургаанай дэргэдэ- бага предприяти байгуулжа, ажал ябуулгаяа эрхилхэ мүнгэ тэдэнэрһээ абана. Нүгөөдүүлынь нимэ аргагүй һэн хойноо өөһэдөө мүнгэ олохые оролдоно бшуу.

Эгээл нимэшүүлэй нэгэнинь би байгааб. Эрхүүгэй политехническэ институт дүүргээд, юрын инженерээр худэлжэ эхилээ һэм. Хоёр багахан үхибүүдтэй намда энэ үедэ тон хүшэр байгаа. Юуб гэхэдэ, өөрын гэршьегүй, бага салинтай байгаа ха юмбиб. Гэртээ асарһан мүнгэншни удаан болонгүй дуураһаха. Үхибүүдтэ жэл бүри шэнэ хубсаһа, витаминтай эдеэ хоол абаха хэрэгтэй. Гадна өөһэдөө хубсалха хэрэгтэй һааб даа. Миниий худэлдэг завод оборонно һэн тула һүүлэй үедэ хүндэ байдалда орожо, салишье нэмэхээ болёо һэн. Тиин ямар нэгэн кооператив, бага предприятида худэлхэ гэжэ шиидээ һэм. Теэд эндэшье танил талагүйгөөр ажалда орохонь хүндэ байгаа. Тэдэнэр тон һайн таниха, мэдэхэ, этигэхэ хүнине абадаг байшоо.

Юуень нюохаб, энэ үедэ нэгэ танилтаяа уулзажа, Эрхүүһээ архи асаржа, эндэ наймаалхые тэрэ дурадхаа бэлэй. Эрхүү Улаан-Удэ хоёрой хоорондо һайса ябагдаа юм. Тэрэ үедэ олохон залуушуул энэ харгыгаар ябажа, олзотоһон байха. Нигэжэ мүнгэ зөөритэй болохоодоо, өөрын үмсын предприяти байгуулаа һэм.

Миниий предприятиин гол зорилго гэхэдэ, модо отолжо, барилгын элдэб материалнуудые гаргалга болоно. Гэбэшье эндэ хэрэгтэй машина, техникэ, түхеэрэлгэнүүдые абахын тула олон миллион түхэриг хэрэгтэй. Даб дээрээ нимэ ехэ мүнгэгүйбди. Тиимэһээ элдэб эд бараа, эдеэ хоолой зүйлнүүд гэхэ мэтые наймаалжа байһаарбди.

Сэхыень хэлэбэл, хэдэн миллион түхэриг тэй болоһон зон олон юм. Олзын хэрэг урид эрхилжэ эхилэгшэд бүришье ехэ зөөритэй, баян юм бээз. Тэдэнэрэй фирмэнүүд гүрэнэй предприятинуудые үмсэлэлгэдэ тон эдэбхитэйгээр хабаадалсана. Аукциондо хамаагүй эгээл дээдэ сэн үгэжэ, акцинуудые олоор худалдажа абана. Гадна үмсэлэлгын чегүүдые зонһоо абадаг байха юм. Тэдэнэр ганса Улаан-Үдэдэ бэшэ, мүн республикын нютагуудаар, ороной бусад хотонуудта өөһэдынгөө хүнүүдые ябуулжа, ваучер худалдажа абадаг. Гүрэнэй, муниципальна зөөринүүдые үмсэлхэдэ, ваучераар худалдажа абаха аргые тэдэнэр хэрэглэхэ байна ха юм. Тиин мүнгэсэ материальна баялиг болгожо, саашадаа бүри ехэ олзо оршотой болохо бшуу.

Үмсын предприяти Сайгуулжа, мүнгэ түлөөд, бүридхэлдэ абхуулхада бэлэн ааб даа. Харин тусхай техникэ абажа, үйлэдбэритэй болохо гээшэ тон хүшэр хэрэг. Худалдаа наймаагаа эрхилжэ, олоһон мүнгэсэ дам саашадань хэрэглэмжэдэ оруулнабди. Тиин сүлөө болоһон мүнгөөрөө тусхай станок абанабди. Барилгын материалнуудые гаргадаг элдэб янзын түхеэрэлгэнүүд хэрэгтэй. Мүнөө зариманиинь абтаа. Банкһаа мүнгэ урьһалжа, эдэ түхеэрэлгэнүүдые абажа болохогүй юм гү гэжэ асуужа болохо. Теэд мүнөө үедэ банкнуудһаа хэдэн миллион түхэриг урьһаар абахада болохо юм бээз. Гэбэшье өөргөө бусааха гэхэдэ, ехэ процеинтэйгээр түлэхэ болоһобди. Манай предприяти нимэ ехэ мүнгэ бусаажа үгэжэ шадахагүй юм.

Эсэсэй эсэстэ барилгын материалнуудые гаргадаг үйлэдбэри байгуулагдана бээз. Нигэжэ этигээгүй һаа, энэ хэрэгтэ оролсогүй, олоһон мүнгэсэ ондоо хэрэгтэ шэглүүлхэ һэм. Юундэ заабол нимэ үйлэдбэритэй болохобо эрмэлээ юм гэжэ һанажа болохот. Үнэхөөрөө барилгын материалнууд үнэтэй боложо, барилга хэхэ дуратайшуул үсөөн болоо һэн. Гэбэшье үмсэдөө гэр бариха аргатай хүнүүд олон боложо байнхай. Саашадаа бүришье олошорхо. Тиимэһээ материалнууд ехээр хэрэгтэй болохо. Тиин эдэ бүгэдые гаргадаг предприятинуудай дунда үрдилдөөн эхилхэ. Эндэ бусадһаа үнэгүй, һайн шанартай материал гаргадаг предприятида хүнүүд хандаха. Тиимэһээ эдэ предприятинууд тон нимээр худэлхые оролдохо. Манай предприяти ашаглагдажа байгаа предприятинуудһаа бага байха һэн тула зоной эриитэ хэрэглэмжэ хангахаар ямаршье материал гаргажа шадахаар технологиеө түргэн хубилгаха аргатай байха ёһотой Нимэ технологи нэбтэрүүлхын тула мүнөө хэрэгтэй түхеэрэлгэнүүдые абанабди. Мүнгэтэй байбал, нимэ түхеэрэлгэнүүдые олохонь бэлэн. Юуб гэхэдэ, мүнөө заводууд эдэ бүгэдые өөһэдөө дурадхана ха юм. Ойрын хэдэн жэлэй туршада нимэ үйлэдбэритэй ооложо, зоной эриитэ хангажа эхилхэбди. Намтай суг инженер мэргэжэлтэй үшөө хэдэн хүн хүдэлдэг. Ажал хэрэгэйнгээ урагшатай байбал, үшөошье ондоо үйлэдбэритэй болохо хүсэлэн бии. Теэд энээн тухай хожом, хэдэн жэлэй үнгэрһэн хойно хэлэмээр ха.

В. РАБДАНОВ,
олзын хэрэг эрхилэгшэ.

Хүн ба байгаали

НЮТАГАЙНГАА БАЯЛИГЫЕ МӨДЭХ ЗҮБӨӨР ХЭРЭГЛЭХЭ

ХҮНҮҮДЭЙ ЭДЕЭ ХООЛДО ОРОДОГ НОГООНУУД

Агын урдахи талын үргэн дайда. Онон мүрэн шадарай нуга, гүбээнүүд элдэб янзын ногоогоор элбэг гэжэ үнинһөө хойшо хэлсэдэгынь зүбтэй. Эндэ хүн зоной эдеэ хоолой зүйлдэ ородог ургамалнууд баһал бии. Тэдээн тушаа тогтохэ хүсэлтэй байнаб.

Тибһэн (лилия, сарана). Энэмнай арбаад сантиметр хүрэтэр гүнзэгы газар соо олон хабтагарнууд аад, хомхоол гэжэ нэрэтэй хальһануудһаа дабхасалдан бүридлэһэн, дунда эзэргээрээ гарай эрхы хурганай хахадай эзэргэ, сагаахан бэтэй үндэһэн гэжэ бүриад зоной хэн мэдэхэгүйб даа. Бага наһанһаа тибһэ малтажа, түүхэй, болоһоор эдижэ һурашаһан үндэр наһатайшуул үлүү ехээр онээшие мэдэхэл байха. Сэсэглэхэ үедэнь ехэнхи тибһэнэй эшэнээ улаан сэсэг — булаалзай һалбардаг юм. Намартаа тэрэнь хорхигор хаташаһан хонхо болошодог. Булаалзайлаагүй эшэтэй тибһэнһээ пагсагархан һэмбэрэг гэжэ нэрлэгдэдэг эшэ гарадаг. Энэнь улаалзайдаа хүсэд хубаалдаагүйн хойшолон гү, али тибһэнниинь томо байһанһаа болодог юм гү, мэдэгдэнэгүй. Тибһэ малтахаа баһаһал, хада гүбээлэй ташалаг, хаялгаар бэдэрхэдэ, бэлээр олдодог. Талашье газараар тибһэн байгаа юм ааб даа. Тибһээр олон үеын буриад зон ажамидаржа ябаһан түүхэтэй. Мүнөө хүрэтэр ут дамжаһаар ерэһэн тибһээ малтаһан, дэбжээһэн, һайшаан хэлэһэн арадай дуун, таабариууд али олон бии.

Энэ хонхын эшэдээ байхадань тибһэ бэлээр оложо, намартаа малтаха ёһотой.

Һүндэ шанаһан тибһэн гээшэ хоморой амтатай нэгэ адеэн гэжэ нютагай зондо тоологдодог. Агын олон нютагуудай зоной нэгэшье хүндэлэлэй адеэн үрмэн гү, али болоһон тибһэтэй тоно үгыгөөр стол дүүрэн болодоггүй. Энэнь һүндэ шанаһан тибһэндэ холижо бэлэдхэһэн мойһон, һүнэй үрмэн гү, али тоһон, ээзгэй болон талхаар хэгдэһэн зүйлнүүд болоно. Энээн соогоо үзэм хэхэдэнь, бүришье амтатай байдаг. Малтагдаһан тибһэн элһэн шорой соо жэл болотор хадагалагдахадаа, муудажа гутадаггүй.

Мангир ба гоогол (дикий лук, колосок душистый). Эдээнние мяхан эдеэндэ холиходо, амта оруулдаг байна. Зунай сагта ургаһан мангир сагаан тархитайнь малтажа абаад, хэршэжэ дабһалдаг, үбэлдөө, хабартаа эдихээр хадагалдаг юм. Хэршээд хатааһан, нюдэнэншье мангирые баһал тэрэ мэтээр хадагалхада, бүришье һаһи. Намарай сагта гоогол ба мангирай эшэдээ хатажа үрдеэгүйдэнь, тэндэ хони адуулжа таргалуулдаг. Эдээнэй эшэн ороён буурсагыень абажа хатаагаад, нюдөөд эреэлжэ гү, али татаһан мяханда, тархида хэхэдэ амта оруулдаг. Шэнэхэн мангир хэршээд, талхаһай шүлэндэ хэхэдэ, амтатай болодог.

Хурьган ба дааган шэхэн (щавель) эдэ ургамалнуудые жажалжа, шүүһээрынь ундаа харяадаг. Эдээнһээ ондоо янзын дүрсэтэй аад, ородоор баһал щавель нэрэтэй ногоое эдихэнь аймшаттай юм.

Гэшүүнэ (ревень волнистый). Гэшүүнэ гээшэ жэгдэхэн бэшэ аад, ехэ далбагар, хамуушаг набшаһатай, үндэһэнниинь ехэ аад, хүдэр юм. Эншэнь бүдүүн аад, нэгэ хажууһаа ехэхэнээр мүлигдэһэн шэнги, газаа хальһаниинь шара улаабтар үнгэтэй. Энэ ургаса ехэнхидээ хуушан бууса шадар, Окон голой эрьеэр элбэгээр ургадаг. Гэшүүнын эшые бусалгажа байһан аарса сагаанда хэжэ болгоходо, зоолэхэн болоод, эдихэдэ яһала болохотой байдаг. Гэшүүнэнэй амтатайхан варени шанажа, эдихэдэ оорэгүй. Баһа халуун бурма соо булаад эдихэдэ мүн лэ боломмотой юм. Гэшүүнын үндэлэ малтажа, эмнэлгын хэрэгтэ зориулдаг ааб даа.

Тарааан (кислица, горец забайкальский). Түрүүшын ногооноор тэмсэлдэн, таа гүбээлээр хонин тарааан гэжэ нагсагар нарин сасагтай ургамал ургадаг. Тэрэнние таһалжа жажалхада, унда эли бодо хариадаг юм. Бага хокомшог, ехэнхидээ малай бууса шадараар, үхэр тарааан гэжэ баһал гашуубтар амтатай, хабтад гэнги аад, хүдэрхэн набтархан эшэтэй ургаса гарадаг байна.

Һүдэн (крозохлебка, черно-красноголовник). Хотогоршог газарта, Онон голой һуданнуудта ургадаг. Үндэр эшынь ороёдо хүри улаабтар, харабтаршье үнгэтэй монсогорхонууд үрэтэй ургамал юм.

Гэшэгэнээн (чичина, ланчатка гусиная). Малай бууса шадар ургадаг. Эшэнниинь набтархан аад, ехэнхидээ хакуу тээшээ ургажа, хоорондоо бүдүүн улаан утаһаар холбоотой гэхээр юм. Энэ ургасын гансал үндэһыень эдидэг. Шарабтар үнгэтэй 3—5 сантиметр утатай, 5—6 миллиметр бүдүүн, бэлэхэнээр хухардаг, амтатайхан лэ үндэһэн шуу.

Мэхээр, мэхээрнэн (раковая шейка, гречиха живородящая, горец). Энэ ургамал түбэдшье хэлээр мэхээр гэжэ нэрлэгдэдэг. Энээндэ буриад нэрэншье байгаа һаань, мэдэгдэнэ үгы хаш. Энэ ургаса Онон голой нугаануудаар элбэгээр ургадаг. Мэхээрые түүхэйгээршье, жэжэхэнээршье хэршээд, һү. аарсада шанаадшье эдихэдэ болоно.

Гүбэһэн (пальчик). Дорошог газарта ургадаг, набтархан аад, шэрүүхэн набшаһатай, ягаан сэсэгтэй ургамал. Үндэһыень малтамсаараа, түүхэйгээр эдидэг, яһала зандаа амтатай юм.

Халаахай (крапива двудомная). Халаахай гээшэ олон янза ба дүрсэтэй байдаг. Эндэхи нютагта ургадагынь нютагай зон юундэшьеб тэмээн халаахай гэжэ нэрлэдэг. Тэмээн халаахай эдеэд, амаа ангайгаад, һалхи һүрижэ ябахадань, тиигэжэ нэрлэнэн байгаа бэшэ юм гү. Баһа тиигээд бүдүүн эшыень, элбэг набшаһыень гараараа барихада халааадаг, хордохоодог үһэн махабуудтай. Тиимэһээ нютагай буриадууд халаахай гэжэ энэ ургасые нэрлэнэн байгаа гэжэ һанабайжанда айлшалжа ерэһэн гадааадын эрхэтэд США-гай 50 доллар түлэхэ гээд энэ республикын Министрнүүдэй кабинет шиидхэнхэй. Харинн гүрэнэй эрхэтэн удаан байхаяа һанаа һаа, СКВ-дэ мүнгэ нэмэжэ түлэхэ болоно. Тобшолон хэлэбэл, гурбан һараһаа дээшэ байхаяа һанаа һаа, 100 доллар түлэхэ эзэргэтэй.

УЛААН-УДЭ.

Худалдаа наймаанай «Октябрьский» банк клиентүүдтэ урьһаламжын магнитна карточкануудые үгэжэ эхилэнхэй. Мүнөө дээрээ магнитна карточканууд нөөсэгын дэбтэрэй үүргэ дүүргэхэ байна. Харинн Улаан-Удын мяханай комбинадай худэлмэрилэгшэд тэрээгээр банкһаа салингаа абаха, Буряадай нинслэлэй магазинуудай нэгэнһээ эд бараа худалдажа абаха аргатай байха юм.

Сэбэр мүнгэгүйгөөр тоосолгын «Гарантия» гурим нэбтэрүүлхэ талаар түрүүшын алхам лэ хэгдэнэ гээшэ гээд финансова «Улаан-Удэ» компаниин директор Алексей Упкунов мэдээсээ һэн. Худалдаа наймаанай энэ эмхи зургаанай бэелүүлжэ байһан проект соо урданай автономито республикын хэлэн банкнуудые ба томо университетүүдые нинтэ нэгэн компьютериэ сетьдэ нэгэдүүлхэ гээд хараалагданхай. Тиихэдээ нимэ карточкатай хүнүүд мүнгөөсэ тооложо һанаагаа зобоигүй, юмэ худалдажа абаха аргатай байна.

ЭРХҮҮ.

Областиин кинотеатриуудай экрануудта итальян режиссер Тонто Брассай «Калигулаэ» фильмые харуулхыень Прибайкалиин засагаархид хорёо һэн. Энэ фильм соо дошхон зэрлиг ябадал, хүсэрхэлэ идхагдана гэжэ тоолоо юм ха. Соёлой ба нютагуудай өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилхэ талаар Россин Федерацийн хуулинуудай зохихо статьянуудай үндэһөөр, мүн тэрэшэлэн «олониитын һанамжые ба мэргэжэлтэдэ... абаа... гулваагай Алексеевэй... ралга соо... калинн... нимэ шиидэ... абтана... областийн... рануудта... чувств»...

АШГАБАТ.

США-гай... ланд... «Ларма... Туркмени... тохи нефти... ашэглаха... «Брит... «Инсна... республикы... турдене... рэглэхэ... стандахи... дые бэдэ... лаха тала... конкурсде... тын предэ... гуулха... най парт... баталаа... ашаг олзы... нистанда...

АЛМА-АТА.

Нютагай... лэжэ... фетэ үйлэ... станай... ятинууд... гоһон...

Область... жа ургуу... жэмсе... юм даа... ахамад... Морозова... совхозуу... гажахы... хэлээ... нууд ур... ре. вареник... һэрюун...

байдаг. Доогуур... дүүн шэхэрэй... ядаад, таһа... саг олон дайра... хэртэ элһэтэй... нные, хара-борон... тайшье газарта... адлирхуу юм. Э... варта эли бодо... үлүү ехээр ha... даг.

Хараһан газ... түй, хоморой... Онон голой эр... элбэгээр ургаг... гү, урдань эн... энээнние ехэ... абаад, жажал... гаад уужа, бэ... хоолой эрилг... байһан. Энэ... наһажаал зон... байха ёһотой... хэлэнгүй гарэ... Нютагай зон... луурхадаа, бай... бүриҗ гү, бай... гаад, һайн бол... дэг ааб даа. Ал... мой аргада ур... шэхэр хэрэгл... гэдэг. Һүүлэй... гэжэ уушхаг... хорото шарха... даг эмдэ орох... Саанань т... haa. Ага нютаг... эдидэгшье, ур... малнууд али... даа. Бултыень... жархеөб гэжэ... нанагүйб. Т... ень гэбэл, хал... чагма мангир... (горный лук), ... ямаан арса... лотный). Хре... лидэр, дагша... тэй, болоходо... таба һалаа, х... мэтэ ургам... байна.

ТОБШ...

Заримашуу... юундэ Ага ню... хаһан үлжөөг... дэн, нэрһэн... Онон голой... хөөһэн үлир... гоно, нохоин... мэтые хэлэн... наажашье мал... гайнгаа ургаг... ярхаха, һай... хүн башэб.

Һүүлдэ нэ... гамалнууд гаг... номито округ... ургэн Буряад... бэгээр ургаг... жо хэлэбэгүй...

Алишье нэ... даг олон тоо... найай хүн зо... лай, ан ар... амиды амта... куби заяа... тээшэ аз... нютагай... гаа ургамал... ньар мэдэдэг... гэдые булта... гатабди. Эн... эдэмнай бүр... люод байна... руушаахаб. ... али алишье... мэрхүү мат... лидлог бол... һайн байха...

Будалан...

Арьяа-Баалын 14-дэхи хэ... Данзан Жамса үнгэ... ряадта морилходоо занша... һүзэргэйшүүлтэй, ... зажа, һайн талаяа сэхэдх... болгожо, ерээдүйн саг... ба. Бурхан шажанда... ямар арга үйлэ бии... ха бэшэ, тэрэнние шуд... (эдэг болохын тула үдэр... сэдьхэл ухаанай эхэ... э шухала гэжэ онсолбо... эгээн түрэлтэ багшаанай... бөрнь харахада, нэн түрү... лэ хүн гэһэн бодол... ол шогтойгоор миһэрхэдэ... ргэ гэнтэ абьяастайгаар э... А САГТА дасан су... лэ гэгээрэлэй түбүүд ех... һэн, харин мүнөө... итет болон һүргүү... тиимэ үүргэ дүүргэ... нии һанахада, гэгээ... ргуули дэлгээжэ ша... радууд лэ урдалдаг... Үүхэһээ элирээд бай... хэйн энэ хубида, Бу... ондо, гэгээрэл хүр... эрэгтэ танай универ... ко үүргэ дүүргэхэ г... этигэнээб. Эрдэм ухаа... ондо туһатай, зохёон... ха шанартай болохо... үгы гэбэл, һүйдхэ... даргаха замда оро... нэй оюун ухаанһаа... ха ушартай. Эрдэм... дээшэлүүлхын ха... оюун сэдьхэлээ хүг... й һаа, хэһэн һүргүү... ашагүй болоҗо магад... не өөртөө урижа, ... агнажа, профессорэй... нэрэ эзэргэ олгоһон... та бүгэдэндэ, танай... багшанарта баяр... Энэ ерэхэдээ, би... ай университедтэ ба... хүндэлэлэй дин... ба гээшэб. Урдань... 20-дохи зуун жэлэй... бэлигтэй буриад, ... хубүүд Түбэд ошоод... г-соо һураже, онсо... тэй эрдэмтэд боло... үбэдэй сүмэнүүдэй... тедуудтэ нэрэ зэр... г байгаа. Түбэд да... нүүдэй шэрээтэ б... дэгээжэ буриад эр... жэшээнь. Лэгдэн... гдэм-лама, Нараан... Агваан-Нима) гэгшэ... саябди.

зон монгол хэлэтэ... хальмагуудтай, ... дтай аха дүү шэнги... манай соёлнуудан... саашадаашье хүг... той. Би Хальмаг, ... ябажа, мүнөө Бу... рэзд байнаб. Хаа... хүн зоной, илан... уушуулай өөрынгөө... соёл һэргээхэ хэ... налтайгаар оролсо... нинь намайе гай... ганай соёлой үндэ... түбэд соёлойхидол... Ц. ...дын, тобшолбол, ... һургаал байна. ... удха каруна (сан... «нигүүлэсхы сэдь... далга» гэһэн удха... д.) гээшэ. Махаяна... й, хайрлахы, энэрэ... лтэй байхые һүр... Энэ хадаа Буддын... орхиһон һургаалай... лоно. Буддын һүр... соёлой хүгжэл... асархаһаа болохо... хэйн соёлдо, амга... ын байдалда нүлөө... ргатай.

сагай һуралсалай... адаа мэргэжэлээр... , элдэб янзын... й зуйлнуудые шу... олонхой. Эндээ түр... буддын шажанай... заажа эхилхэ... нахадаа, ехэтэ баяр... ддын шажан шу... ргтэ түбэд хэлэн... рэгтэй, юуб гэхэ... ай бухы шэглэл... Махаянын, Хинаян... Ваджраянын екэн... пэрэ томёо түр... бэшэгдэһэн но... оложо болоно.

ЭД БАРАА... гэ хүргэнгын дэб... гал асархагүй.

миллиардер гэ... лдэг зонтой хоо... ойлгохоор байдаг. ... үүдтэ үгы юумэн ... гэй юумэн хуу бии... рни үнэн тэдэн... тдэхэдэ, сэдьхэ... хүлгөөтэй, тэнюун... г. Тэдэнэй дунда байха...

1

р, жаргал гээшые юун ... гэлтэ збадалые шүүжэ ... ал һаа, ядарһан амитан... аманни һайхан сэдьхэлтэ... эйл түлөо өрдэм судар... үлхы—налгайхан бодол...

2

сэдьхэл бисалгажа һуу... ожмогүй, хомхой абари... дэмбэрэлтэ гүн суртал...

Түрэл нютагтаа түрүү зэргэтэй

ДҮЙ ДҮРШЭЛТЭЙ ТЭЭРМЭШЭН

Хорнин районой ажахынууд дэлгүүрэй харилсаагаар үйлэдбэридөө шэнэ онол аргануудые хэрэглэн худэлхые оролдодог болонхой. Мүнөө сагта эллэ хүсэнэй, үйлэдбэринн хэрэгслнүүдэй, тоһотүлишьн материалнуудай, мүн бусадшье юумэнүүдэй үнэ сэнгүүдэй эрид дээшэлһэнээ уламжалан, хүдөөгэйхид шахардуу байдалтай хэды ушарбашье, арга зэргээрээ, хаба шадалаараа оролдон, тэрэ хүшэр байдалһаа гараха гэжэ хүсэдэг байна. Тиихэдээ таряашадай хэр уrhаа ёйшо эрхилдэг байһан, мүнөө мартадаһан, заншалта онол аргануудыень һэргээжэ, тэрээн бүхэнтэйнь танилсажа, үдэр бүриингөө ажалда үргэнөөр хэрэглэжэ эхилэнхэй юм.

Жэшээ болгон, Дэдэдэйлсын совхозой худэлмэрилэгшэдэй мүнөө эрхилдэг болоһон нэгэ онол арга тухай хөөрэжэ үгэебди. Эндэхи ажалшадай мүнөөдэрэй ажалайнь салин түлөэриинь районой бусад худөо ажахын үйлэдбэридэ худэлжэ байһан худэлмэрилэгшэдһоо нилээд олга юм. Тиимэһээ тэдэнэр хубаарлаар абаһан орооно тарлагаа тээрмэдэжэ, гурил болгоод, өөнэдын хилээмэтэй болохо талаар ороононойгөө тоог дээрэ өөнэдынгөө хүсөөр тээрмэ толхобо. Ороонобо татаад, талха үйлэдбэрилжэ, тэрэнээ хямда сэнгээр ажалшадтаа худалдаг болохо гэһэн зорилго нёдондо жэлэй эхиндэ урдаа табиһан байгаа. Энэ абтаһан хэмжээ ябуулгань мүнөө үсын хүндэ хүшэр сагта хүдөөгэйхидтэ тон ехэ тэдхэмжэ, туһаламжа болохо, хүн соной ажаһуудыень баһаршье һаань, хүнгэрүүлжэ үгэхэ ёһотой ха юм.

Совхозой инженерно-техническэ худэлмэрилэгшэдэй ухаалан зохёоһон энэ тээрмэнь тон юрын аргаар тодхогдонхойшье һаа, хэрэгтэй сагтань жэжэдгүйгөөр ашаглагдаха аргатай.

Нютаг нугадаа хүндэтэй, һаһанайнгаа амаралтада гарөһан, мүнөө дала наһандаа хүрэһэн Григорий Еронович Михайлов һүбэлгэн ухаансар мархитай, шадамар бэрхэ «алтан» гартай, таряашанай молын хараа бодолтой баһанаа гэршэлжэ, өөрынгөө гараар энэ тээрмые суглуулалсаһан хүн мүн болоно.

— Түрүүшын тон нимэрхүү түхэлэй тээрмэ аяар 1949 ондо Хэжэнгын районой Леоновко тосхондо тодхожо, худэлгэһэн хүмби. Тэрэ үедэ локомобилиин хүсөөр тосхоной гэрнүүдтэ электрын эллэ дамжуулагдадаг, пилорамашье худэлгэдэг байһан юм. Тиихэдэнь би Семен Осипович Афанасьев гэжэ аха нүхэртэеэ, электрын эллэ хүсөөр ороонобо татажа, талхан болгоо һаа, яаха юм гэжэ бодоод, тээрмэ суглуулжа, тодхоод, тэрэнээ ашаг үрэтэйгөөр худэлгэжэ эхилһэн зомди. Дайнай һүүлэй жэлнүүдтэ хүн зоной байдал муушаг байһан юм даа. Мүнөө сагнай бүришье хүшэр болошобо. Тиимэһээ би энэ мэргэжэлдээ Игорь гэжэ аша хүбүүгээ һургахамни. Саашадаа өөртэнь хэрэгтэй байха гүб даа,—гээд Григорий Еронович, хайшан гээд тээрмын орёо оньһыень мэдэдэг байһан тухайнь һурахадамни, хөөрэжэ үгөө бэлэй.

Тосхондоо тээрмэ тодхохо хэрэгтэнь Г. Е. Михайловта Александр Демидович Солдатов туһаламжа күргөө. Тиигэжэ эдэ хоёрой ударидалга доро март һара соо тээрмээ тодхожо эхилээд, майн тэнгээр тэрэнээ туршажа, түрүүшын продукци — талха татажа гаргаһан байна. Григорий Ероновичай дүй дуршэлынь энэ шухала хэрэгтэ ехэхэн тулга боложо үгөө.

— Миниий эсэгэмни дээдын тарай түмэршэ дархан байһан юм. Тиигэжэ намда энэ мэргэжэлээ дамжуулжа үгөө. Би эсэгээ дахажа, элдэб янзын түмэр түдэгэ хайлуулжа, шудхажа, дархалжа һураһан хүм. Энэ олоһон дүй дуршэлни мүнөө болоходо, тон хэрэгтэй, зондо туһатай байһандань өөрөө ехээр баясадагби, — гээд аха нүхэрни залуу наһаяа дурсан хөөрэнэ.

Тэрэ аша хүбүүнтээ суг хамта үдэртөө дунда зэргээр нэгэ тонно шахуу орооно тээрмэдэжэ, һайн шанартай турил гаргахынь хажуугаар 500—700 килограмм талха таряанай зүйл (дробленко) үйлэдбэрилжэ гаргадаг байна.

Тээрмэшэд үшөошье ехээр талха үйлэдбэрилхэ арга боломмотой юм. Эдэнэй хэһэн ажалайнь бүтээсэ электрын эллээр таһалгаргүйгөөр хангалгаһаа, дирекциин үмэнөөө ондоо татаха мэдүүлгэнүүдэй орооноо сахэ дулдыдадаг юм. Тиихэдэ хүршэ Хасуурта, Баруун-Хасуурта, Удинск тосхонуудһаа болон Загарайн аймагһаа таряашад зорюута ерэжэ, ороонобо тээрмэдүүлхэеэ асардаг байна.

Ондоо тээһээ ерэһэн зон нэгэ центнер ороонобо татуулжа, гурил болгоходоо, совхозойнь кассада 52 түхэриг, харин дээдэ-тайлсынхид өөһэдөө 29 түхэриг түлэдэг байна.

Тээрмэшэдэй мэдүүлһэнэй ёһоор, нэгэ центнер ороонобо 65 килограмм талхан татагдажа, бэшэниинь ороонобоной үлэгдэлнүүд — гахайн эрхим эдихэ тэжээл болодог юм.

Нютаг нугадаа алдар суутай, гартаа уран, шадабаритай, хамаг юумэндэ түбэһэн, урагшаа наһаатай, нютагайнгаа зоной ажабайдалай түлөө һанаагаа зобожо, хамтын хэрэгтэ хамсыгаа шуун оролсодог, арад зондоо хүндэтэй, ёһотойл аха нүхэр болоһон, һайн һайхан бодото хэрэгүүдээрээ, үнэн сэхэ зангаараа бултанда жэшээ болон хүдэлдэг, үеын үедэ залуу үеэндэ дүй дуршэлөө дамжуулжа ябадаг Г. Е. Михайловта түрэл Дэдэд-Тайлса нютагтаа хододоо жэшээ хэруулжа ябаг лэ гэжэ хүсэхэ дуран хүрэнэ.

З. БАДМАЕВ,
манай корр.

БАРИЛГАШАД БАТАХАН ДАА

Мүнөө олон гасарта барилгын ябаса муу, эд материалнууд дуталдана гээд хэлсэнэ. Энэньшье зүб. Гэхэ зуура зарим тээ урданай хэмжээнһээ бага доогууршье һаа, нилээн хангалтатай байха юм. «Улан-Удэтрансстрой» трестын барилга-хабсаралгын 397-дохи поездын барилгашадай ажалые жэшээ болгон тэмдэглэмээр.

Үнгэрһэн жэлэй һүүл багта эдэнэр ЛВРЗ-гэй 58 байратай гэр, трестын «Итанца» хамһабаршин ажахыда гараж ашаглалгада тушаада. Түмэр замай Улаан-Удын отделениин, «Центральная» гэһэн автотранспортна предприятиин хүдэлмэришэдтэ хоёр байратай нэжээд гэр барижа үгөө. Гадна Улаан-Удын шэлэй заводой түбэй дулаа дамжуулдаг пунктые саг соонь хэрэглэмжэдэ үгэһэн байна.

Поездын барилгашад бусадшье олон объектнүүдые бодхоолгодо туһална. Тэрэ тоодо хэлхеэ холбоошодой 132, Буряадай хүрдэг ажахын институтай 86 байратай гэрнүүдые барилгада ооһэдын хубита оруулалсаа. Штукатур-шэрдэгшэд иланганга ехэ хүдэлмэри хэлсэнэн байна.

Хэды хүндэ хүшэршье һаань, өөһэдынгөө хэрэгые, түрэл һалбарияа, ажалаа орхихогүй, урданайхидаал хүдэлжэ байһан хүнүүдые нэрлэмээр юм. Хэд бэ гэбэл, шиитэ барилгын, дотоодын хүдэлмэрийн участогуудай начальнигууд А. Я. Францкевич, С. М. Михалев, бригадирнууд Е. И. Шаргаева, Л. И. Москалева, С. Д. Балданов, С. И. Зеленин, бусадшье олон болоно. Барилгашад ажалаа һэбхи хүнгэнөөр һэлгэжэ ябаха бэшэ, батахан зон гээд эдэнэр мэдүүлхэ дуратай юм.

Манай корр.

Улаан-Удын Железнодорожно районой 12-дохи столовыин филиалда («Буряатфермэмаш») дүршэл ехэтэй гурбан тогоошод — Галина Чижова, Антонида Архипова, Михаил Фомин гэгшэд хүдэлнэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Антонида Васильевна Архипова.
С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ГУРИМШУУЛХААР БОЛОНХОЙ

Бүхы наһаяа үхибүүдэй ургалта хүгжэлтэдэ зорюулһан багша хадаа тэдэнэй байра байдалыень мэдэхэ хадаа сэхэ хэлэхэ ёһотойб гэжэ нананаб. Юуб гэхэдэ, нэн түрүүн гэртэхинэйнгээл ажабайдалһаа тэдэнэй һуралсал сэхэ дулдыдадаг гээшэ.

Хэнэйшье мэдэнээр, Хэжэнгэ нууринаймнай һүргүүлинүуд булта түбтэ оршодог хадань олонхи үхибүүд холоһоо, 3—4 модоной зайһаа ябажа, һураха баатай болодог.

Автобусуудай эмхи гуримгүйгөөр ябадаг дээрэһээ үхибүүд, нэгэн гэбэл, үбэлэй хүйтэндэ хүлеэжэ, даарана, хөөр гэбэл, гээгдээд, ябагаар ябаха ушартай болоно.

Ушар тиимэнээ нуурин соогуур гарадаг автобусуудай ябаха сагыень гуримшуулжа, туһалхыетнай гүйнаб.

Һанаагаа зобохо хоёрдэхи юумэмнай гэхэдэ, эхин классуудай үхибүүд үбэлэй үдэрэй богонидо харанхы болоһон хойно һүргүүлиһаа бусана. Зэрлигшэнэн, эзэгүй нохойнууд олошоржо, аймшаттай болонхой. Баһа нэгэ жэгшүүритэ үзэгдэлэй болохые хүлеэжэ байнагүй, хэмжээ абаха ёһотойбди.

Үдэшын үедэ займ галай эллэ хүсэнэй һуларр үгтэдэг ушарһаа багшанар болон һүрагшадай нюдэн муудаха түйлдаа хүрэнэ. Жанаевай нэрэмжэтэ үйлсын зүүн хажуугаар 18—20 сэгаар зайн галай хүсэн 140—170 вольтһоо дээшэ гаранагүй гэхэдэ, алдуу болохогүй.

Гэхэтэй хамта манай нютагта ерэһэн эд бараанай сэнгынь аргагүй ехээр үргэдэжэ. Урдань эд улаалһанай, асарһанай хэмжээгээр багаханаар нэмэлтэ аб

БУДАН

Ум Маани Бадмээ Хум

«Буряад үнэн» сониной болон Россин Буддын шажантанай түбэй захиргаанай үмэнэһөө тус хуудаһан һарадаа нэгэ удаа хэблэгдэн гарадаг.

Январь, 1993 он

ХҮЛЕЭЖЭ ЯДАНАБДИ

«Буряад үнэндэ» һарын нэгэ удаа гарадаг «Буян» гэжэ хуудаһые сохэтэ һонирхон үншанэбди. Бурхан багшыя һургаал заабари, Далай-ламын гашайгууд, тарнийн үүн табилга сохэ һонин байна.

Энэ буянта хэрэгээ саашань үргэлжэлүүлхэ бэзэт гэжэ найданабди. Газетын хуудаһанда хэблэгдэһэн эдэ нангин һургаал, ном сударнуудые ямаршье хүн, Буддын шажанты доогуур хаяхагүй, хайшалжа абаад, хадагалжа, үншажа ябахань дамжаггүй байна. «Буян» гэжэ хуудаһанда гарадаг наймин юумэнүүдые үншахадаа, манай залуушуул сохэ олтохо, мэдэхэ болоно гэншэ. Саашадаа һүзэгтэй болохо, ооһэдынгөө хүүгэдтэ ойлгоһоноо дамжуулха ха юм.

Һайнине хүсэгшэ Базар-Гүрэ МУХАГШАНОВ.

Хорийн аймагай Аалан һуурин.

БУРХАНДА ЗАА̂ТАГҮЙ ШҮТЭГТЫ ГЭНЭГҮЙБ...»

Арьяа-Баалын 14-дэхи хутагта хубилган Данзан Жамса үнгэрэгшэ намар Буряадта морилходоо заншалта ёһоороо энээнине сохэр болон һүзэгтэйшүүлтэй, санаартантай абаад, жажалжа уулзажа, һайн талала сохэдхэжэ, муугаа гаад уужа, бүеынгэ болгожо, ерэзүйн сагта абарагдахоолой эрилтые ямар арга үйлэ бии гэншэб гэжэ байһан. Энээнинь ааба. Бурхан шажанда гаинл һүзэглөөд наһажаал зон сохаха бэшэ, тэрэнине шудалан үзэхэ, байха ёһотой. Шажанай орёо түгэлдэр гэжэ болохын тула удэр бүри эрмэлхэлэнгүй гарахаа сохэ, сэдьхэл ухаанай сохэ хүдэлмэри Нютагай зон хаанаа шухала гэжэ онсолбо.

Гэгээн түрэлтэ багшамнай бүе түхэ-луурхадаа, баһал ёорнь харахада, нэн түрүүн эгээлэй бүрижэ гү, бусарыг лэ хүн гэһэн бодол түрүүлдэг. гаад, һайн болоодол шогтойгоор миһэрхэдэжэ байха, дэг алб даа. Арадтэнтэ гэнтэ абьяастайгаар энеэдэг хүмэй аргада урдаһ ами наһаяа хороохо ушар хараадуулһан, мүн бүшэ удха гэжэ байха. Бодото удхыень харахадаа, баһал сүдүүн талаһаань бэшэ, сэдьхэлэй гүнзэгы утаанда үндэһэлхэ гэһэн эрилтэ байха.

АСУУДАЛ. Буддын шажан гээшэ гүн ухаата шажан, эрдэм ехэтэй ламанарые эгээлэй хара хүнтэй жэшэхэдэ, хоорондонь гүнзэгы ехэ жалга байһан шэнги. Багаһаа хойшо буддын шажанай һургаал үзэдэг заншал алдагдаад байхадань, хайшан гэжэ шажанай гүн ухаа мэдэжэ абаха болоноб? Ямар нэгэ заабари үгыт.

ХАРЮУ. Энэ ехэ һонин асуудал байна. Би ооросые энээн тухай сэдьхэнэб. Жэшээнь, Хальмагта шажанай сэтгүүл гаргажа эхилээ. Тэрэн соогоо хэһэг хэһэгээр Бурхан багшын һургаал хара зондо ойлгуулна. Шажан һургаал тухай бишыхан номуудые хэблэбэл, зохистой, бүтээжэ боломорор зүйл гэжэ һанагдана. Харин эдэбхитэй, гүнзэгы мэдэсэтэй болохо дуратай зон нэгэ тээ сугларжа, шажанда хабаатай асуудалнуудые зүбшөн хэлсэжэ болоно. Тингээдшье шилээд олон дасан сүмэнүүд баригдаха гэжэ байна. Хожомынь дасан соошье шажан тухай лекци уншабал, хэн боли гэжэ юм.

АСУУДАЛ. Ондоо шажантуудта хайшан гэжэ хандаха ёһотойб? Шажан бүхэн лэ һайн тээшэ эрмэлээлтэй юм бэшэ гү?

ХАРЮУ. Тиимэ даа. зүб. Шажан хоорондын зохидол, ойлголсохо ябадал аргагүй шухала гэжэ тоолоноб. Дэлхэйн элдэб шажан шүтээнүүдэй дунда бүе бүетээ ойлголсохо гэһэн эрмэлзэл бии болоо. Энээн тухай би Римэй папатай, ород шажанай урдахи патриархтай оло дахин хоорэлдөө һэм. 1986 ондо Италида папын үүсхэлээр болоһон түсхай үншалгада элдэб ондоо шажангуудай түлөөлөгшэд уригдаа бэлэй. Энэ түүхэтэ үйлэ хэрэг гэжэ һанагдана.

Гүн ухаанай, философийн талаар илгаанууд байгаа юм бэзэ. Жэшээнь, олон шажангуудта бүгэдые байгуулһан бурханда этигэдэг, харин буддын шажанда тиимэ бурхан бии гэжэ тоолодоггүй. Бүхы юумэн өөрөө бии болоһон, өөрөө хүчэлэн гэжэ этигэдэгбди. Гэбэшье бүхы мүргэлнүүдэй голынь энхэрэл, тэсэмгэй хандалга, үршөөлгэ хаира, нигүүлэсхы сэдьхэл болоно. Христиан шажан харагты. Библи соо бэшэгдэһэнэй ёһоор, нэгэ хасараа сохюулбал, нүгөедээ таблад үгэ гэдэг. Буддын шажан баһал тэрээн шэнги.

АСУУДАЛ. Заримашуулай хоёр шажанда мүргэдэг ушарые нүгэл гэжэ тоолоногүй гүт?

ХАРЮУ. Бодото байдалһаа харабал, гэр булэ соошье тад ондоо бодолтой зонууд байжа болохо. Хүнүүд оюун бодолоороо бэе бэеһээ илгархадаа, һайн гэшэ. Энээнине эдеэнэй олон янзатай жэшэжэ болоно.

Танай асуудал шажанай түрүүшын шатада хамаагүй юм ааб даа. Харин саашаа эрдэм мэдэсэеэ гүнзэгырүүлхэ гэбэл, жэшээнь, хогоосон зүйл гэжэ һургаалтай танилсажа болохот. Энээнине һайнаар бисалгаа ойлгоболтнай, ухаан соотнай бүгэдые байгуулагша бурхан үгы болоношохо. Христиан шажанта-най талаһаа харахада, буддын шажанда шүтэхэ зүйлгүй, буруушаалгын шажан гэжэ тоологдохо болоно. Һургуулида түрүүшээр суртаа һураже захалаад, һүүлдэнь мэргэжэлээрээ кубаардаг шэнгеэр шажандашье тиимэ байха. Эхин шатада суртаа байгаашье һаа, хожомынь амяараа болохо ёһотой ха юм.

М-Ж. ОЧИРОВ
буулгажа бэшэбэ.
Автор гонорараа Джарун Хашорой субаргын жасада хандиблана.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Асагдай һурагшад шэнэ дасандаа «Этигэл» уншана. С. БАЛДУЕВАЙ фото.

МЭРГЭН ОЮУН СОЁРХО!

1917 ондо манай Ивалтада эхин һургуули нээгдэһэн юм. Тэрэмнай мүнөөнэй Ивалга һуурнай зүүн захада, урдань Боро гүбээ гэжэ нэрэтэй газарта болоно. 1918 ондо би тус һургуулийн нэгдэхи класста оробоб. Удаадахи жалдань Ивалгын баруун захада, Магазин сэлеэндэ, урдань Сэлэнгын тайшаа байһан Михайлов Дармын гэртэ һургуулимнай зоогоогшэ һэн. Мүнөө тэрэ шадар Ивалгын худалдаа наймаанай шэнэ түб оршодог.

Нэгэ таһалта соо эхин һургуулийн бүхы дүрбэн класс һурадаг байгаа. Баруун ханадань Бурхан багшын дүрэтэй далгээмэл зураг үлгөөтэй байха. Удэр бүри хэшээлэй урда тээ манай багша Бадма-Цыбик Базаржапович Цыденов бидэнэрые хүл дээрэмнай зогсоогоод, магтаал-шүлэг уншуулха. Тэрэмнай хуушан монгол хэлэн дээрэ найруулагданхай һааб даа. Ялгаад уншадаг байһанаа мүнөөнэй буряад үзэгүүдээр бэшэжэ дурадхаһууб. Аялгатуулан татаад, сохилтыень уе-уеэрнь яб байса табижа, даржаганаса уншахабди:

Лама гүрбан эрдэни
мануу орой дэгээрэ
Үргэлжидэ сагуужи,
насан билиг үршиня.
Хамаг эрдэм бүгэдын
эхин үсэг бичиги
Мэша нарин сурахуйе
адистидлан, соёрхо.
Энэ насан дагаан шу
амор-нер ябогад,
Хойто түрэл түдэм дор
тэнгри хүмүүн хоёрн
Алдал үгэй дамжажу,
боди шүрваан ологод,
Шажан төрөөн ёсон-и
мэргэн оюун соёрхо,
Энэ мэтэ эрдэм дор
хэшээхэһэн сагуудта
Харша зэдхэр эбэшин
ада тодхор бүгэдэ
Амарлингүй болтогай!
Али ягуун сорогсан
тэгүүн-иен бусад-та
Алдал үгэй мэдүүлжэ,
арад бүгэдые гиҗүүлсэ.
Эхэ хамаг амитан
хилэнсэгий тэбшэжэ,
Арбан сагаан буянн-и
алдал үгэй үйлэджэ,
Өнөр баян үргэлжэ
дэлгэрэхэ болтогай.
Зохилдохо нохосол
амар хилбар олдохуй
Адистидлан соёрхо...

Түгэсхэлэйнь нэгэ хэдэн мүрые мартааб. Энэ магтаалые Буряад соогоо суута байһан эрдэмтэ лама Гэлэг-Жамса Цэбэгийн зохёоһон юм. Тэрэ Янгаажан дасанда хэдэн жэл соо хураажа һууһан намтартай. Ондоогоор Мархаа дооромбо (Янгаажанда — Мархаанзайн дооромбо) гэжэ нэрлэдэг һэн.

1910 гаран онуудта Г-Ж. Цэбэгийн Ц. Жамцаранотой хамта «Юртэмсын байдал» гэһэн ном Монголой Үргөө хотодэ хэблүүлһэн юм. Энэ ном шэнэ үсын эрдэм ухаанай тобшолол, мэдэлнүүдтэ үндэһэлэгдэжэ бэшэгдэһэн байна. Тиимэнээ Богдын үүреэнэй үндэр зиндаата ламанар энэ номые буруушаажа, хубарагүүдта тэрэнине худалдажа абхуулаад, галдуулдаг байгаа.

Хубисхалай һүүлээр Мархаанзайн дооромбо Бурнацкомой эрдэм һуралсалай талаар секциндэ уригдажа хүдэлхэдөө, энэ магтаалые зохёоһон гэдэг.

Хожомынь 1924 ондо Дээдэ-Үдэдэ 1-дэхи шатын буряад һургуулида ороо һэм. Миний байрладаг ород айлайда ехэ ехэ ламанар ходо ерэдэг бэлэй. Тингэжэ би тэдэнэйдэ Ганжарба гэгээн (Данзан Норбоев), Гүшэг хамба (Агваан Доржиев), Тамчый дасангай хаагдахын урда тээ һүүлшын хамба байһан Данжаа Мункожапов гэгшэдые оло дахин хараһан, тэдээнтэй бүри танилшье болоһон хүм. Аргагүй эрдэмтэй, бэлиг түгэлдэр эдэ хүнүүдэй хөөрөөе ойро зуурашье шагнахадаа, эдир ябаһан намда хэды һонин, ухаандам хадуусатай һэм гээшэб!

...1910 ондо Санкт-Петербургда гараһан нимгэхэн нэтэ дэбтэр ном һаа болотор намда бии юм һэн. Эншьеб тэрэнинем абаһан аад, мартуулаа. Гадар дээрэнь нигэжэ бэшэхэтэй: **«Будда Шигэмүнини шажан-у тобчи суртаал эгүүни буряад зон-у хүүхэды сургахын тула штат лама Данжаа Эрдынеев зохёобай».** Энэ ном профессор А. Позднеевэй хинан занабарилга доро 1908 ба 1910 онуудта хоёр удаа хэблэгдэһэн байна. Мүн үшөө немец хэлэндэ оршуулагдаһан байгаа.

Тэрэшэлэн энээндэл адли, буряад һурагшадай үзэхэ «Естествознание», «Народы России» гэхэ зэргын хэдэн ном монгол хэлэн дээрэ Санкт-Петербургда хэблэгдэһэн юм.

Данкаа Эрдынеев баһал Янгаажан дасанай мэргэн хурса эрдэмтэ лама байһан юм. Агваан Доржиевай урилгаар Петербургын дасанда байхаар ошоһон аад, 1914 ондэ һэн ха—**түргэн үбшэндэ** дайрагдажа, наһа барахан байна.

Тус учебник нэгэ классай буряад эхин училищинуудта үзэхэдэ таарамжатай ба туһатай гэжэ Бандида-хамба Чойнзон Иролтуев гараа табинхай.

Энэ ном ингээд эхилнэ: **«Бидэ бүхэн Бурхан Буддын шажан шүтэхэ бүгээд, Буддын шажан-у гол ёсон-нь тобчилбаасуу, орчилан юрэнхы дор жаргалан үгэй, зоболонг-ун мүн шанартай. Илангаева гурбан муу заяан-у зоболон тэстэшэгүй. Тэргүүн-эцэ абурху шадалнину гагсаху чухаг дээдэ гурбан эрдэни дор байху тула тэгүүни ашата-иин абурал-ун орон дор барижу, үнэн зүрхэн-эцэ этигэл ябуулху, хэзээ магад-үгэй үхэхэ, мүнхэ бусые санаху, үхоод, үгэй болоху бусу, дахин түрэл абаху-ану сайн муу үйлэ-иин эрхэ бэр боломуй...»**

Би өөрөө тиимэшье һүзэгтэй бэшэ юмби. «Буддизм — атеистическая, альтруистическая религия»,— гэжэ Цыбен Жамцараногой нэгэтэ бэшэһэнинь намда элэер һанагдадаг. Үнэхөөрөөшье, Буддын шажанда мухар һүзэг буруушаагдадаг. Үзэгдэл бүхэнине дэлбэлэн шэнжэлжэ, ушар ёһыень удхалан ойлгожо абаха шухала гэжэ номлогдодог ха юм.

Бүхы амитадые энхэрхэ, хайрлаха гэһэн һургаалынь эгээнь шухала болоно. Тиимэнээ мүнөө үеын һурагшадта Буддын шажан тухай хөөрэхэдөө, тэрэнэй шэнжэлхы, гэгээрүүлхы, хүмүүжүүлхы нангин удхыень тоб байса тайлбарилха шухала гэжэ һананаб.

Б. ЦЫБИКОВ,
түүхын эрдэмэй кандидат.

БУУРАЛНУУДҺАА ҺУРГААЛ АБАЯ

Удха түгэлдэр эдэ тэмдэглэлнүүдые Буряаймнай гайхамшагта хоёр ахамад сэхээтэн бэшээ юм. Цокто Номтоевич мүнөө 83-тай, Бимба Доржиевич 81-тэй. Теэд эды үндэр наһатай гэжэ хэлэхэгүйт. Сарюун солбон, һонюр хурса ухаатайнуудзандаа.

Эдээн тухай һанаха бүреэ манай ахамад багшанарай жэшээе баясан дагаха, урдань һүгэдэн хүндэлхэ дурамни хүрэдэг. Буряад арадтамнай нимэ уладай байһаниинь омог зоригыемнай одоол бадаруулжа, хии мориниемнай үргэхэ үлзы дэмбэрэлтэй...

Магтаал, үреэл мандуулжа ябаһан хүн хододоо бата этигэлтэй, омогтой, энээнһээ улам урагшатай, амжалтатай байдаг. Адхаг һэжэг, зүрюу һанал, хараалаар дашуурагша амитан харанхы хара нухэ руу өөрыгоо татажа оруулна. Иигэжэ бүри энэ наһандаа диваажан тама хоёрые эдлэнэ бэшэ гүбди?

Түбэд хэлэн дээрэ «Этигэл» уншажа байһан Асагадай эдиршүүлые зураг дээрэ харыта. Уншаһанаа ойлгоногүй гэхэ гүт? Үгыхэн даа. Түгэс ойлгоно. Эдыхэн наһандаа хараал бэлиндэ ямар бэлээр һурагшадаг гээшэб! Тиихын орондо нимэ магтаалнуудые сээжэлдэжэ, ханхинуулаг лэ.

Эдэ хоёр ахамаднай дала гаран жэлэй саана сээжэлдэһэнээ мүнөө хүрэтэр мартангүй дабтажа, мандаа дамжуулха аша буянтай байба ха юм. Үхибүүн наһандаа магтаалай дэмбэрэлтэ удха, һургаалые хадуужа абаһандаашье үндэр наһатай болотороо нимэ эдэбхитэй, һүбэлгэн, омог дорьботой ябана ха гэжэ һанахаар.

Буряад һургуулинуудта хаа хаанагүй, нэгэдэхиһээ эхилээд, нимэ магтаал, юреолнүүдые, «Этигэлые» хуушан монгол, түбэд, мүнөөнэй буряад хэлэн дээрэшье һурагшадта хэшээлэйнь урда уншуулха гурим уялгатааршье бэшэ һаа, зууршалгын тэдыгээр тогтоохо тухай багшанар, эрдэм һуралсалай хүтэлбэрилэгшэд бодожо үзэлэ. Мүн Б. Д. Цыбиковэй эндэ дурдаһадал адли, Бурхан багшын тобшо һурлые үхибүүдтэ түрэл хэлэн дээрэнь барилһан ном хэблэхэ саг ерээ.

Н. БАДМАРИНЧИР

Дансаран ДОРЖОГУТАБАЙ

1

Аухэр, жаргал гээшые юун гэжэ ойлгонош?
Нүгэлтэ ябздалые шүүжэ сээрлэхэ,
Шадаал һаа, ядарһан амитанда туһалха,
Шандаманн һайхан сэдьхэлтэйл һаа—зол гэхэ
Эрэнэйл түлоо өрдэм сударта шунаха,
Тэнсүүлхы—налгаханн бодолтой ажаһууха!

2

Эдэ сэдьхэл бисалгажа һуурижуулхадаа,
Болгоомжогүй, хомхой абариһаа алдуурхаш.
Күсэл дэмбэрэлтэ гүн суртал ургалхадаа—
Хүлеэсэтэй, һайхан мэдэрэлдэ татуурхаш.
Шэгнүүр, шүүбэригүйгөөр эдилгэн—уналтай,
Шэмхэжэ бэеэ ухаалиг яба—ушартан!

3

Алдар солодо дашуурангүй,
Алгынан шуналда шуурангүй,
Мүндэр шэрүүндэ гэжарангүй,
Үндэр тушаалда горидонгүй—
Намдуун, даруухан ябаха сэдьхэл
Наһанай шэдине баряа гэхэл.
Хэжэнгэ аймаг.

Буряад ороноймнай солото хүнүүд

ХҮЛhЭНШЫН ХУБИ ЗАЯАН

1929 оной декабрь hарада болоhон КВЖД-гэй дайнда сагаан хитадуудые сохихо үедэ морин сэрэгэй табадахи бригадын бүридэлдэ ородог Буряад-Монголой морин сэрэгэй дивизион Михаил Андреевич Бусыгинай хүтэлбэри доро горитойхон хубитаяа оруулhан байдаг.

«Далай-Нуур шадар полкhоо олон сагаан хитадуудые дивизион бута сохижо, олон сэрэг плендэ абаа, мүн буу зэбсэгынь, зөөри зөөшыень эзэлээ. Илангаяа Манжуур городой зүүн урда генерал Лянай сэрэгүүдэй ехэ хүсэнэй үүрээр зүүн тээшээ сүмэрэ сохихо hэдэлтые бүрүү hүргэжэ, дивизион илангаяа ехээр шалгараа»,— гэжэ 1929 ондо Кубанска табадахи бригадын командир ябаhан, хожомынь Советскэ Союзай Маршал болоhон К. К. Рокоссовский Буряад-Монголой дивизион тухай бэшэhэн байдаг.

КВЖД-гэй дайнда шалгарhантайнь дашарамдуулан ВКП(б)-гэй Обкомой нэгэдэхи секретарь М. Н. Ербанов баярай оршон байдалда тус дивизиондо СССР-эй ЦИК-эй Хүндэлэлэй Улаан туг 1930 оной январиин 21-дэ Дээдэ-Үдэдэ барюулаа hэн.

Жагсаалай урда гаража, Улаан туг уггэжэ абаха үндэр найдалда старшина Гуржап Очироз, отделениин командир Дондог Дылгыроз хоёр хүртэжэ, дайшалхы шэн габьла харуулhан 14 сэрэгшэд болон командирнуудай тоодо залуу совет республикын түрүүшын ехэ хайра—Дайшалхы Улаан Тугай орденоор тэдэ шагнагдаhан юм.

Тэдэнэр булта hэлмэеэ хуйнаань hугалжа баринхай, СССР-эй ЦИК-эй Хүндэлэлэй Улаан тугые дээрэ үргөөд, жагсаалай урдуур, жэгдэ алхалан үнгэрөө бэлэй.

Дондог Агын аймагай Шулуутайн үгытэйшэг малшан Эрдэниин Дэлгэрэй бүлэдэ 1905 оной ноябриин 7-до түрэhэн юм. Бага ябахадаа, баян айлай хүлhэншэн болоhон Дондогой адир наhаниинь ямараар үнгэрөөб гэжэ тухайлмаар ааб даа. Агуу Октябриин илалтал үгытэй байдалhаа эрхэ бэшэ абарhан гэшэ.

Тиимэhээ Д. Дылгыровэй Агууехэ Октябриин социалис революциин сурталда сухаришагүйгөөр этигэhэн, нютагайнгаа эдэбхитэй ябаhан, Хубисхалта залуушуулай холбооной (ревсомолой) гэшүүн, шэнэ байдалай түлөө ойлгууламжыг хүдэлмэри хэдэг агитатор болоhон, тиихэдэ 1926 ондо ВКП(б)-гэй гэшүүндэ кандидадаар ороhон байна.

1927 ондо Улаан Армида татагдажа, бусад нютаг хубүүдээрээ Дээдэ-Үдэ шадархи «Дивизионная» станциндаа оршодог Буряад Монголой морин сэрэгэй дивизиондо ерэздүйн Советскэ Союзай Герой Н. В. Балдынова-г командалдаг пулеметно взводто алба хэбэ. Пулеметчик Дылгыровэй ямараар алба хэhыень, КВЖД-гэй дайнда ямараар дайлалдаhыень Эхэ ороноймнай үндэр шагнал — Дайшалхы Улаан-Тугай орден гэршэлнэ бшуу.

КВЖД-гэй дайнай hүүлээр Дондог болзорhоо гадуур алба хэхээ сэрэттээ үлэжэ, ябаган сэрэгэй училищида hуралсахаяа Тверь город ольгээгдэбэ. Тэндэ жэл үлүүтэйхэн hуралсаhан аад, үбшэнэй шалгаганаар hөөртөө Буркавдивизиондо бусаа hэн.

1930 ондо Буряад-Монголой республикын Соведэй V съездэ хабаадалсажа, тэндэ БурЦИК-эй гэшүүнээр, мүн Зүүн Сибириин хизаарай Соведүүдэй түрүүшын съездын делегадаар hунтагдаба.

Тэрэ съезд дээрэ Д. Дылгыров Бүхэроссин Соведүүдэй XV съездэ делегадаар hунтагдаад, тэндээ ВЦИК-эй гэшүүн болоо. Нигэжэ баян айлай хүлhэншэн ябаhан Дондог Дылгыров гүрэнэйнтөө засаг түрэн ВЦИК-эй гэшүүн болоhон намтартай.

Тэрэл жэлдээ Буряад-Монголой партийна организацинhаа ВКП(б)-гэй XVI съездэ делегадаар hунтагдаhан, тиихэдэ 1931 ондо СССР-эй Соведүүдэй VI съездын хүдэлмэридэ хабаадаhан юм.

Аргагүй ехэ ниитын-политическэ хүдэлмэриин харюусалга бэе дээрээ даажа абаhан Дондог Дылгыров оорынгөө hуралсаал дээшэлүүлхэ зорилго урдаа табидаг hааб даа. Шархаталгаhаа боложо, мууданан бэень баhал хойшо татадаг hэн. Нэгэ бага бэеэ аргалха, амарха гэжэ 1932 ондо түрэл нютагаа — Шулуутайгаа ерэбэшье, гэртээ амгалан тайбан удаан hуужа байха аргань болоогүй.

Шэнгахан ангиин тэмсэлтэйгээр Агын талада шэнэ байдал тогтоhон гэшэ. Эндэхи зондо аргагүй ехэ ядарал, зоболон асарhан элдэб баанданууд эндэ-тэндэ бии боложо, галзуурдаг байгаа.

Амараад, Дээдэ-Үдээ бусаха замдаа, Агын милициин отделениндэ ороходоо, Хангилай хаданнуудаар хоргодоhон бандидуудые бариха бэлэдхэлэй боложо байhые мэдээд, тэрээндэ хабаадалсахаяа үлэбэ. Бандидуудые барилсаха бүлэгтээ Үбжэтоогэй хадада гараад ябатараа дүрбэн аха дүүнэр Манзаргашеевтанай нэгэндэ гэдэhэ руугаа бүудуулаад, хоёр хоноод. 1932 оной июниин 15-да 1 час 35 минутада, одоол гал наhандаа—27-тойдоо Д. Дылгыров нүгшэhэн юм.

Тэрэл үдэрынь Арадай Комиссариуудай Соведэй түрүүлэшэ Доржиевай, СНК-гай хэрэгүүдые хүтэлбэрилэгшэ Голобановай гар табилгатай БМАССР-эй Арадай Коммиссариуудай Соведэй 514-дэхи дугаарай тогтоол Дээдэ-Үдэдэ абтаhан байдаг.

1. Дайшалхы зэргэдэ наhа барахан БурЦИК-эй болон ВЦИК-эй гэшүүн, Дайшалхы Улаан Тугай орденто Д. Дылгыровэй бүлэдэ hара бүхэндэ 200 түхэриг тэдхэмжэ үгэхэ.

2. Нүхэр Дылгыровэй дурасхаалыень мүнхэлхын тула Агын аймагта тэрэнэй нэрэмжэтэ hүргүүли барюулха жаса байгуулха.

Барилга хэхэ газарыень өөбшөөд, СНК-гай баталлгада үгэхые Агын аймгуйсэдкомые уялталха.— гээд тэрэ тогтоол соо бэшэгдэhэн байдаг.

Буряад арадай эрхим хүүдэй нэгэн Дондог Дылгыровэй хүбі заяан нимэл, дэншье hаа, богони байгаал даа.

Хайратайл даа, тезд яахаб...

Могойтын районой Зүгаалай hүүриндахи hургуули Д. Дылгыровэй нэрэзэр нэрлэгдээд, мүнөө мартагдаа гэжэ хэлэхэдэ болохоор юм.

Округоймнай hүүрин, тосхонуудай үхибүдые олон үедэ hургажа байhан, хүүшарhан, модон, тэрэ hургуули 70-аад онуудай hүүл багаар түймэртэ дүрэшөө бэлэй. Мүнөө Д. Дылгыровэй хүүрыньшье олохогүйт. Хуушан нүгшэhэдэй hүүриндэ Агын райгүйсэдкомой байшан болоx hүүрин гэрнүүд баригданхай. Мүн колхозуудые хубилгажа эхилhээр тоонто нютагынь болохо Шулуутайдахи Дылгыровэй нэрэмжэтэ колхоз баhал мүнөө үгы болонхой.

Гэбэшье урда болоhон үйлэ, хэрэгүүдые ойлгомторгүй гү, аль зорёон шоо үзэжэ, нюбто хаража байhан энэ худалнатай саагта хэндэ юм гэхэбши даа.

Дондог Дылгыров оорынгөө үе сагта түрэhэн ажалша, малша арадэй хубүүн байhаниинь эли. Тэрэ Совет засагай дайсадтай орден хайрын, нэрэ хүндын түлөө дайлалдаа бэшэ. Хуушан байдалай дарлалта, мүлжэлтэ үзэhэн хадаа шэнэ байдалай түлөө, нютагайхидайнгаа жаргалай түлөө, арадайнгаа урган хүгжэхын түлөө ами бээ гамнангүй тэмсээ.

Анханда баянай зараса ябаhан большевик сэрэгшэ, правительствын гэшүүн Дондог Дылгыровтэ арад зон ооhэдөө дурлаа, хүндэлөө, алдар солиень үргөө.

Тиигээ мүнөө тэрэнэй нэрые мартажа болохогүй!

Гэхэтэй хамта сагаан юумые хара болгоод, үшөө тэдэнэй тиимэ гэжэ зондо этигүүлхэ дуратай зон олдодог. Тэдэнэр юундэб даа Д. Дылгыровые ЧОН-ой (часть особого назначения) сэрэгшэ байгаа гэжэ тоолодог. Тезд Дондог нэгэ үдэршье тэрэнэй зэргэдэ байгаагүй юм.

Манай түүхэдэ элдэб юумэн болоhон гээшэ, Түүхые байдалдаа тааруулжа зохёоhоной хэрэгтүй. Түүхэмнай ямар байгаа hэм, тэрэл зангаарнь тэрэнине мэдэхэ ёhотойбди.

Ушар тиимэhээ илангаяа залуу зондэ үльгэр жэшээ болюмоор документын үндэhэтэй повесть бэшэхэ хүсэлэнтэй Дондог Дылгыровтэ хабаатай материалнуудые суглуулжа эхилэнхэйб. Тиимэhээ үнэшагшадай hанамжа, дурсалгануудые нинлүүлжэ, нэгэ бүхэли зураглал болгохо, түүхэтэ үнэн зүбые элирүүлхэ, Дондог Дылгыровэй хүбі заяанай таhархай hабагшануудые хүсэлдүүлхэ хүсэлтэйб.

Т. ЛАМБАЕВ.

РЕДАКЦИhАА: Хүндэтэ уншагшад. Дондог Дылгыров тухай дурсалга, документ, дүрэ зурагай байгаа hаа, манда эльгээжэ, залуу литератор Тимур Ламбаевай «Дондог» гэжэ баримтата повесть бэшэхэдэнь туhалхыеткэй гүйнабди.

МОСКВА. «Ява-Табак» гэжэ акционернэ бүлгэм урданайхи мэтэ тамхин элбэг байха гэжэ батаар мэдүүлнэ. Тус бүлгэм нёдондо жэлые hайнаар түгэсхэжэ шадаа, Энэ хүшэр үедэ эндэхи хүдэлмэришэд үйлэдбэриеэ бүрэ үргэдхэжэ, тамхиншадай эрилтэнүүдые гүйсэд хангаха зорилготойгоор бүтээсэ ехэтэй оньhон техникэнүүдые олоор тодхожо байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: «Явын» гаргаhан элдэб зүйлэй тамхин харуулагдана.

ИТАР-ТАСС-ай фотохроникО.

АГЫН hОНИН

НАРИНАЙ-АДАГАИХИДАЙ ҮҮСХЭЛ

Могойтын районой Наринай-Адагай ажахы Үбэр-Монголой түлөөлэгшэдтэй хэлсээ баталжа, нютагтаа хамтын предприяти байгуулха ажал эрхилнэ. Багахан энэ комбинадай хүсэндөө ороходоо, Наринай-Адагта hэрэюун унда, морожено, вафли гаргадаг болохо юм. Үйлэдбэрилэгдэhэн продукциин худалдагдаад байхада, олоhон олзынь 70 процентнь Наринай-Адагай ажахын жасада, үлөөшэ 30 процентнь Хитадай Арадай Республикын Үбэр-Монголой талынхидта үгтэхэ юм.

Нигэжэ манай нютагта дэлгүүрэй харилсаан ажабайдалдамнай шэлжэн ороожо байнхай.

ҮМСЭЛЭЛГЫН ЧЕГҮҮДТЭ ҮНЭНШЭХӨӨР ГҮ?

Эдэ үдэрнүүдтэ округ доторнай үмсэлэлгын чегүүдые зондэ тарааха хэрэг үргэлжэлhөөр. Харин Дулдаргын райондэ энэ ажал дуурэбэ. Мүн Могойтын райондо үрэнэй үнэтэй саарhануудые зондо тараалга түгэсхэхы шатадаа орожо байна. Гансал Агын райондо, илангаяа Ага тосхондо ваучернуудые тараалга удаарhаар.

Тон онсо тэмдэглэхэ зүйл гэхэдэ, нютагаймнай хүн зоной олонхинь үмсэлэлгын чегүүдые абаад, тэрэнээ яагаймнай хүбүүд Михаил Дворкин, Бадма Жигмитов хүртэhэн юм.

Түгэсхэлэй энэ наадан апрелиин 5—6-най үдэрнүүдтэ Москвада үнгэргэгдэбэ. Эндэ Виктор Бадмаев энэ уулзалгаяа ехэл нэрин нягтаар үнгэргэхэ зорилго удаа табиhан байгаа. Шалтагаанинь хэлэхэдэ, шүүжэ гарабал, спортын мастерай нэрэ зэргэдэ хүртэхэ байгаа гэжэ гэшүүндэ кандидадаар ороhон байна.

1927 ондо Улаан Армида татагдажа, бусад нютаг хубүүдээрээ Дээдэ-Үдэ шадархи «Дивизионная» станциндаа оршодог Буряад Монголой морин сэрэгэй дивизиондо ерэздүйн Советскэ Союзай Герой Н. В. Балдынова-г командалдаг пулеметно взводто алба хэбэ. Пулеметчик Дылгыровэй ямараар алба хэhыень, КВЖД-гэй дайнда ямараар дайлалдаhыень Эхэ ороноймнай үндэр шагнал — Дайшалхы Улаан-Тугай орден гэршэлнэ бшуу.

КВЖД-гэй дайнай hүүлээр Дондог болзорhоо гадуур алба хэхээ сэрэттээ үлэжэ, ябаган сэрэгэй училищида hуралсахаяа Тверь город өльгээгдэбэ. Тэндэ жэл үлүүтэйхэн hуралсаhан аад, үбшэнэй шалтагаанаар hөөртөө Буркавдивизиондо бусаа hэн.

1930 ондо Буряад-Монголой республикын Соведэй V съездэ хабаадалсажа, тэндэ БурЦИК-эй гэшүүнээр, мүн Зүүн Сибириин хизаарай Соведүүдэй түрүүшын съездын делегадаар hунтагдаба.

Тэрэ съезд дээрэ Д. Дылгыров Бүхэроссин Соведүүдэй XV съездэ делегадаар hунтагдаад, тэндээ ВЦИК-эй гэшүүн болоо. Нигэжэ баян айлай хүлhэншэн ябаhан Дондог Дылгыров гүрэнэйнтөө засаг түрэн ВЦИК-эй гэшүүн болоhон намтартай.

Тэрэл жэлдээ Буряад-Монголой партийна организацинhаа ВКП(б)-гэй XVI съездэ делегадаар hунтагдаhан, тиихэдэ 1931 ондо СССР-эй Соведүүдэй VI съездын хүдэлмэридэ хабаадаhан юм.

Аргагүй ехэ ниитын-политическэ хүдэлмэриин харюусалга бэе дээрээ даажа абаhан Дондог Дылгыров оорынгөө hуралсаал дээшэлүүлхэ зорилго урдаа табиhан hааб даа. Шархаталгаhаа боложо, мууданан бэень баhал хойшо татадаг hэн. Нэгэ бага бэеэ аргалха, амарха гэжэ 1932 ондо түрэл нютагаа — Шулуутайгаа ерэбэшье, гэртээ амгалан тайбан удаан hуужа байха аргань болоогүй.

Шэнгахан ангиин тэмсэлтэйгээр Агын талада шэнэ байдал тогтоhон гэшэ. Эндэхи зондо аргагүй ехэ ядарал, зоболон асарhан элдэб баанданууд эндэ-тэндэ бии боложо, галзуурдаг байгаа.

Амараад, Дээдэ-Үдээ бусаха замдаа, Агын милициин отделениндэ ороходоо, Хангилай хаданнуудаар хоргодоhон бандидуудые бариха бэлэдхэлэй боложо байhые мэдээд, тэрээндэ хабаадалсахаяа үлэбэ. Бандидуудые барилсаха бүлэгтээ Үбжэтоогэй хадада гараад ябатараа дүрбэн аха дүүнэр Манзаргашеевтанай нэгэндэ гэдэhэ руугаа бүудуулаад, хоёр хоноод. 1932 оной июниин 15-да 1 час 35 минутада, одоол гал наhандаа—27-тойдоо Д. Дылгыров нүгшэhэн юм.

Тэрэл үдэрынь Арадай Комиссариуудай Соведэй түрүүлэшэ Доржиевай, СНК-гай хэрэгүүдые хүтэлбэрилэгшэ Голобановай гар табилгатай БМАССР-эй Арадай Коммиссариуудай Соведэй 514-дэхи дугаарай тогтоол Дээдэ-Үдэдэ абтаhан байдаг.

1. Дайшалхы зэргэдэ наhа барахан БурЦИК-эй болон ВЦИК-эй гэшүүн, Дайшалхы Улаан Тугай орденто Д. Дылгыровэй бүлэдэ hара бүхэндэ 200 түхэриг тэдхэмжэ үгэхэ.

2. Нүхэр Дылгыровэй дурасхаалыень мүнхэлхын тула Агын аймагта тэрэнэй нэрэмжэтэ hүргүүли барюулха жаса байгуулха.

Барилга хэхэ газарыень өөбшөөд, СНК-гай баталлгада үгэхые Агын аймгуйсэдкомые уялталха.— гээд тэрэ тогтоол соо бэшэгдэhэн байдаг.

Буряад арадай эрхим хүүдэй нэгэн Дондог Дылгыровэй хүбі заяан нимэл, дэншье hаа, богони байгаал даа.

Хайратайл даа, тезд яахаб...

Могойтын районой Зүгаалай hүүриндахи hургуули Д. Дылгыровэй нэрэзэр нэрлэгдээд, мүнөө мартагдаа гэжэ хэлэхэдэ болохоор юм.

Округоймнай hүүрин, тосхонуудай үхибүдые олон үедэ hургажа байhан, хүүшарhан, модон, тэрэ hургуули 70-аад онуудай hүүл багаар түймэртэ дүрэшөө бэлэй. Мүнөө Д. Дылгыровэй хүүрыньшье олохогүйт. Хуушан нүгшэhэдэй hүүриндэ Агын райгүйсэдкомой байшан болоx hүүрин гэрнүүд баригданхай. Мүн колхозуудые хубилгажа эхилhээр тоонто нютагынь болохо Шулуутайдахи Дылгыровэй нэрэмжэтэ колхоз баhал мүнөө үгы болонхой.

Гэбэшье урда болоhон үйлэ, хэрэгүүдые ойлгомторгүй гү, аль зорёон шоо үзэжэ, нюбто хаража байhан энэ худалнатай саагта хэндэ юм гэхэбши даа.

Дондог Дылгыров оорынгөө үе сагта түрэhэн ажалша, малша арадэй хубүүн байhаниинь эли. Тэрэ Совет засагай дайсадтай орден хайрын, нэрэ хүндын түлөө дайлалдаа бэшэ. Хуушан байдалай дарлалта, мүлжэлтэ үзэhэн хадаа шэнэ байдалай түлөө, нютагайхидайнгаа жаргалай түлөө, арадайнгаа урган хүгжэхын түлөө ами бээ гамнангүй тэмсээ.

Анханда баянай зараса ябаhан большевик сэрэгшэ, правительствын гэшүүн Дондог Дылгыровтэ арад зон ооhэдөө дурлаа, хүндэлөө, алдар солиень үргөө.

Тиигээ мүнөө тэрэнэй нэрые мартажа болохогүй!

Гэхэтэй хамта сагаан юумые хара болгоод, үшөө тэдэнэй тиимэ гэжэ зондо этигүүлхэ дуратай зон олдодог. Тэдэнэр юундэб даа Д. Дылгыровые ЧОН-ой (часть особого назначения) сэрэгшэ байгаа гэжэ тоолодог. Тезд Дондог нэгэ үдэршье тэрэнэй зэргэдэ байгаагүй юм.

Манай түүхэдэ элдэб юумэн болоhон гээшэ, Түүхые байдалдаа тааруулжа зохёоhоной хэрэгтүй. Түүхэмнай ямар байгаа hэм, тэрэл зангаарнь тэрэнине мэдэхэ ёhотойбди.

Ушар тиимэhээ илангаяа залуу зондэ үльгэр жэшээ болюмоор документын үндэhэтэй повесть бэшэхэ хүсэлэнтэй Дондог Дылгыровтэ хабаатай материалнуудые суглуулжа эхилэнхэйб. Тиимэhээ үнэшагшадай hанамжа, дурсалгануудые нинлүүлжэ, нэгэ бүхэли зураглал болгохо, түүхэтэ үнэн зүбые элирүүлхэ, Дондог Дылгыровэй хүбі заяанай таhархай hабагшануудые хүсэлдүүлхэ хүсэлтэйб.

Т. ЛАМБАЕВ.

РЕДАКЦИhАА: Хүндэтэ уншагшад. Дондог Дылгыров тухай дурсалга, документ, дүрэ зурагай байгаа hаа, манда эльгээжэ, залуу литератор Тимур Ламбаевай «Дондог» гэжэ баримтата повесть бэшэхэдэнь туhалхыеткэй гүйнабди.

ВИКТОР БАДМАЕВАЙ ШАН

Зоной хэлсэдэгэй ёhоор, «хэбтэhэн хони бодхоохогүй» гэжэ hанахаар, даруу номгохон зантай хүбүүн рингдэ гарахадаа, ташха ондоо болодог hэн. Энэмнай хэн бэ гэхэдэ, табяад онуудай үеэр республикын мэдээжэ боксернуудай нэгэн гэжэ тодорhон Виктор Банзаракцаевич Бадмаев болоно.

Виктор боксын наадантай танилсаhан жалдээ өөрыгөө hайн талаhаа харуулжа эхилээ hэн. 1952 ондо хүүгэдэй спортын hургуулида боксын орёо хүндэ техникэтэй танилсажа эхилhэн юм. Тренерынь Г. Угрюмов байгаа. Нэгэ жалэй үнэрөөд байхада, Виктор Бадмаев республикын эдиргүүлэй суглуулагдамал командын бүридэлдэ оруулагдажа, Сибирь болон Алас-Дурна зүгэй зоныи мүрысөөндэ хабаадаа бэлэй. Барнаул хотодо үнэргэгдэhэн энэ нааданда түрүүшынхеэ хабаадаhан Виктор хоёрдохи hүүрин эзэлээд. нютагаа бусажа ерэhэн юм. Саашаhи жалнүүдтэ боксын hайн техникэ харуулан наадажа, олондо hайшаагдадаг байгаа. Илангаяа эрэшүүлэй дундаhаа илатта түйлаг болобо. Эндэ нэгэ hонирхолтой наадан тухай хөөрэжэ үгэхэ хүсэлэнтэйб. Энэмнай 1955 ондо болоhон түгэсхэлэй уулзалга hэн. Hаял 18-тай боложо ябаhан Виктортэй боксын баян дүй дүршэлтэй, 26 наhатай Александр Ринчиноз рингдэ гаража, сугларагшадай зүгhөө нэрьемэ альга ташалгаар угтагдаhан юм. Эрэшүүлэй дунда үнэргэгдэhэн мүрысөөндэ түрүүшынхеэ хабаадаhан Виктор гоё hайханаар мүрысэжэ, олоной маргаалда хүртэhыень мүнөөдэр хүрэтэр мартадагүйбди. Юуб гэхэдэ, нүгөөдэнь тиимэшье бэлээр мүхөөгөө абтахашьегүй hаа, залуу боксерой нюдэ нюургүй гэхээр добтолходо, яаха аргагүй хамгаалалта хэхэ, хажуу тээшээ халба hүрэхэ баатай болоhон юм. Уулзалтын дүүрэхэдэ, Александр Ринчиноэынь шүүhэн байба.

Бэлиг шадабаритай Виктор Бэдмаев удаадахи жалдээ республикын, зоныи, Россин Федерациин арадуудай спартакиадын чемпион болоо бэлэй. Москва хотодо үнэргэгдэhэн спартакиадын түгэсхэлэй мүрысөөн дээрэ Эрхүү хотоhоо ошоhон Владимир Белыхые тортоонтүй диилэжэ гараhан байгаа. Энэнь хадаа Викторэй Шэтэ хотодо Белыхтэ диилдэhэнэй харюугаа абалга болоhон юм. Эндэ Москвада табан боксерые диилэжэ гараhан Виктор Россин Федерациин суглуулагдамал командын бүридэлдэ абтаа hэн.

Виктор Бадмаевай спортдо туйлаhан эгээл ехэ амжалтань 1957 он болоно. Энэ жэлдэ нютагаймнай хүбүүн республикын чемпион болоходоо, «Боксын эрхим арга дүрэ харуулhанай түлөө» гэhэн нэрэдэ хүртэбэ. РСФСР-эй, Белоруссиин ССР-эй боксернуудай дунда нүхэр ёhоной мүрысөөнэй Минск хотодо болоходо, тус республикын чемпион ябаhан Геннадий Трофимовые диилэжэ гараба. СССР-эй түрүү hүүрин эзэлхын түлөө Свердловскдо болоhон нааданда Зэбсэгтэ Хүсэнүүдэй гурбан удаа чемпион Владимир Рушанские, «Трудовые резервы» бүлгэмэй чемпион Борис Конькоые илажа гарахадаа, түгэсхэлэй тулалдаанда хабаадаха эрхэдэ хүртэбэ. Мүн нимэ хүндэдэ нүгөөдэ шэгнүүрнүүдтэ наадаhан нютаймнай хүбүүд Михаил Дворкин, Бадма Жигмитов хүртэhэн юм.

Түгэсхэлэй энэ наадан апрелиин 5—6-най үдэрнүүдтэ Москвада үнэргэгдэбэ. Эндэ Виктор Бадмаев энэ уулзалгаяа ехэл нэрин нягтаар үнэргэхэ зорилго удаа табиhан байгаа. Шалтагаанинь хэлэхэдэ, шүүжэ гарабал, спортын мастерай нэрэ зэргэдэ хүртэхэ байгаа гэжэ гэшүүндэ кандидадаар ороhон байна.

1927 ондо Улаан Армида татагдажа, бусад нютаг хубүүдээрээ Дээдэ-Үдэ шадархи «Дивизионная» станциндаа оршодог Буряад Монголой морин сэрэгэй дивизиондо ерэздүйн Советскэ Союзай Герой Н. В. Балдынова-г командалдаг пулеметно взводто алба хэбэ. Пулеметчик Дылгыровэй ямараар алба хэhыень, КВЖД-гэй дайнда ямараар дайлалдаhыень Эхэ ороноймнай үндэр шагнал — Дайшалхы Улаан-Тугай орден гэршэлнэ бшуу.

КВЖД-гэй дайнай hүүлээр Дондог болзорhоо гадуур алба хэхээ сэрэттээ үлэжэ, ябаган сэрэгэй училищида hуралсахаяа Тверь город өльгээгдэбэ. Тэндэ жэл үлүүтэйхэн hуралсаhан аад, үбшэнэй шалтагаанаар hөөртөө Буркавдивизиондо бусаа hэн.

1930 ондо Буряад-Монголой республикын Соведэй V съездэ хабаадалсажа, тэндэ БурЦИК-эй гэшүүнээр, мүн Зүүн Сибириин хизаарай Соведүүдэй түрүүшын съездын делегадаар hунтагдаба.

Тэрэ съезд дээрэ Д. Дылгыров Бүхэроссин Соведүүдэй XV съездэ делегадаар hунтагдаад, тэндээ ВЦИК-эй гэшүүн болоо. Нигэжэ баян айлай хүлhэншэн ябаhан Дондог Дылгыров гүрэнэйнтөө засаг түрэн ВЦИК-эй гэшүүн болоhон намтартай.

Тэрэл жэлдээ Буряад-Монголой партийна организацинhаа ВКП(б)-гэй XVI съездэ делегадаар hунтагдаhан, тиихэдэ 1931 ондо СССР-эй Соведүүдэй VI съездын хүдэлмэридэ хабаадаhан юм.

Аргагүй ехэ ниитын-политическэ хүдэлмэриин харюусалга бэе дээрээ даажа абаhан Дондог Дылгыров оорынгөө hуралсаал дээшэлүүлхэ зорилго урдаа табиhан hааб даа. Шархаталгаhаа боложо, мууданан бэень баhал хойшо татадаг hэн. Нэгэ бага бэеэ аргалха, амарха гэжэ 1932 ондо түрэл нютагаа — Шулуутайгаа ерэбэшье, гэртээ амгалан тайбан удаан hуужа байха аргань болоогүй.

Шэнгахан ангиин тэмсэлтэйгээр Агын талада шэнэ байдал тогтоhон гэшэ. Эндэхи зондо аргагүй ехэ ядарал, зоболон асарhан элдэб баанданууд эндэ-тэндэ бии боложо, галзуурдаг байгаа.

Амараад, Дээдэ-Үдээ бусаха замдаа, Агын милициин отделениндэ ороходоо, Хангилай хаданнуудаар хоргодоhон бандидуудые бариха бэлэдхэлэй боложо байhые мэдээд, тэрээндэ хабаадалсахаяа үлэбэ. Бандидуудые барилсаха бүлэгтээ Үбжэтоогэй хадада гараад ябатараа дүрбэн аха дүүнэр Манзаргашеевтанай нэгэндэ гэдэhэ руугаа бүудуулаад, хоёр хоноод. 1932 оной июниин 15-да 1 час 35 минутада, одоол гал наhандаа—27-тойдоо Д. Дылгыров нүгшэhэн юм.

Тэрэл үдэрынь Арадай Комиссариуудай Соведэй түрүүлэшэ Доржиевай, СНК-гай хэрэгүүдые хүтэлбэрилэгшэ Голобановай гар табилгатай БМАССР-эй Арадай Коммиссариуудай Соведэй 514-дэхи дугаарай тогтоол Дээдэ-Үдэдэ абтаhан байдаг.

1. Дайшалхы зэргэдэ наhа барахан БурЦИК-эй болон ВЦИК-эй гэшүүн, Дайшалхы Улаан Тугай орденто Д. Дылгыровэй бүлэдэ hара бүхэндэ 200 түхэриг тэдхэмжэ үгэхэ.

2. Нүхэр Дылгыровэй дурасхаалыень мүнхэлхын тула Агын аймагта тэрэнэй нэрэмжэтэ hүргүүли барюулха жаса байгуулха.

Барилга хэхэ газарыень өөбшөөд, СНК-гай баталлгада үгэхые Агын аймгуйсэдкомые уялталха.— гээд тэрэ тогтоол соо бэшэгдэhэн байдаг.

Буряад арадай эрхим хүүдэй нэгэн Дондог Дылгыровэй хүбі заяан нимэл, дэншье hаа, богони байгаал даа.

Хайратайл даа, тезд яахаб...

Могойтын районой Зүгаалай hүүриндахи hургуули Д. Дылгыровэй нэрэзэр нэрлэгдээд, мүнөө мартагдаа гэжэ хэлэхэдэ болохоор юм.

Округоймнай hүүрин, тосхонуудай үхибүдые олон үедэ hургажа байhан, хүүшарhан, модон, тэрэ hургуули 70-аад онуудай hүүл багаар түймэртэ дүрэшөө бэлэй. Мүнөө Д. Дылгыровэй хүүрыньшье олохогүйт. Хуушан нүгшэhэдэй hүүриндэ Агын райгүйсэдкомой байшан болоx hүүрин гэрнүүд баригданхай. Мүн колхозуудые хубилгажа эхилhээр тоонто нютагынь болохо Шулуутайдахи Дылгыровэй нэрэмжэтэ колхоз баhал мүнөө үгы болонхой.

Гэбэшье урда болоhон үйлэ, хэрэгүүдые ойлгомторгүй гү, аль зорёон шоо үзэжэ, нюбто хаража байhан энэ худалнатай саагта хэндэ юм гэхэбши даа.

Дондог Дылгыров оорынгөө үе сагта түрэhэн ажалша, малша арадэй хубүүн байhаниинь эли. Тэрэ Совет засагай дайсадтай орден хайрын, нэрэ хүндын түлөө дайлалдаа бэшэ. Хуушан байдалай дарлалта, мүлжэлтэ үзэhэн хадаа шэнэ байдалай түлөө, нютагайхидайнгаа жаргалай түлөө, арадайнгаа урган хүгжэхын түлөө ами бээ гамнангүй тэмсээ.

Анханда баянай зараса ябаhан большевик сэрэгшэ, правительствын гэшүүн Дондог Дылгыровтэ арад зон ооhэдөө дурлаа, хүндэлөө, алдар солиень үргөө.

Тиигээ мүнөө тэрэнэй нэрые мартажа болохогүй!

Гэхэтэй хамта сагаан юумые хара болгоод, үшөө тэдэнэй тиимэ гэжэ зондо этигүүлхэ дуратай зон олдодог. Тэдэнэр юундэб даа Д. Дылгыровые ЧОН-ой (часть особого назначения) сэрэгшэ байгаа гэжэ тоолодог. Тезд Дондог нэгэ үдэршье тэрэнэй зэргэдэ байгаагүй юм.

Манай түүхэдэ элдэб юумэн болоhон гээшэ, Түүхые байдалдаа тааруулжа зохёоhоной хэрэгтүй. Түүхэмнай ямар байгаа hэм, тэрэл зангаарнь тэрэнине мэдэхэ ёhотойбди.

Ушар тиимэhээ илангаяа залуу зондэ үльгэр жэшээ болюмоор документын үндэhэтэй повесть бэшэхэ хүсэлэнтэй Дондог Дылгыровтэ хабаатай материалнуудые суглуулжа эхилэнхэйб. Тиимэhээ үнэшагшадай hанамжа, дурсалгануудые нинлүүлжэ, нэгэ бүхэли зураглал болгохо, түүхэтэ үнэн зүбые элирүүлхэ, Дондог Дылгыровэй хүбі заяанай таhархай hабагшануудые хүсэлдүүлхэ хүсэлтэйб.

Т. ЛАМБАЕВ.

РЕДАКЦИhАА: Хүндэтэ уншагшад. Дондог Дылгыров тухай дурсалга, документ, дүрэ зурагай байгаа hаа, манда эльгээжэ, залуу литератор Тимур Ламбаевай «Дондог» гэжэ баримтата повесть бэшэхэдэнь туhалхыеткэй гүйнабди.

ТОБШОХОНООР...

ХОККЕЙ. Шайбатай хоккейгээр Буряад Республикын түрүү hүүрин эзэлхын түлөө мүрысөөнэй хоёрдохи духэригэй нааданууд үнэргэгдэжэ байна. Эндэ транспортын «Локомотивай», Улаан-Удын ЛВРЗ-гэй спортын клубай командануд илангаяа hайнаар наадана. «Локомотивай» хоккеистнүүд нэгэл очкогоо алдаад, түрүү hүүрин эзэлнэ. Саашадаа тэмсэл улам шангадаха ёhотой гэжэ мэргэжэлтэд багсаамжална. Ушарынь юуб гэхэдэ, хүүргын түмэр хэрэгсэлнүүдэй заводой, мяханай комбинадай командануд. Закаменскын «Металлургын» спортсменүүд hүүлшын наадануудта хэдэн илалта түйлаба.

hУР ХАРБАЛГА. Спортын энэ зүйлөөр Буряад Республикын түрүү hүүрин эзэлхын түлөө үбэлэй мүрысөөн «Динамо» бүлгэмэй сагаалса дээрэ үнэргэгдэбэ. Спортын хэдэн бүлгэмүүд болон клубуудай 50 гаран мэргэшүүл энэ мүрысөөндэ хабаадаhан байгаа. Тэдэнэр 18 болон 25 метрэй зайhаа М-3, М-4 упражненнүүдээр харбаба.

Мүрысөөнэй дүнгүүдээр Улаан-Удын 25-дахи hургуулиин 11-дэхи классай hурагша, спортын мастерта кандидат Ирина Шулунова хёрхо мэргэнээр харбажа, олон спортын мастернуудые ахюжа гараад, түрүү hүүрин эзэлээ. Тиигэжэ hурагша басаган республикын чемпионой нэрэ зэргэдэ түрүүшынхеэ хүртэбэ гээшэ. Спортын мастернууд Маргарита Китаева, Жанна Тухалова гэгшэд удаадахи hүүринүүдые эзэлбэ. Эрэшүүлэй дундаhаа Бурядай багшанарай институтдэй студент, спортын мастер Владимир Степанов илатта туйлаа. Улаан-Удын гарнизоной сэрэгэй алба хаагша, уласхооронды классай спортын мастер Валерий Лысенко — хоёрдохи, спортын мастер Маюр Ринчипдоржиев гурбадахи шатын дипломуудаар шагнагдаа.

Мүрысөөнэй дүнгүүдээр февралиин 6—8 да Новочебоксарск хотодо үнэргэгдэхэ Россин түрү